

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

karl popper ve metafizik

halil rahman açar

Yard. Doç. Dr. Halil Rahman AÇAR

KARL POPPER
ve
METAFİZİK

Eskiyeñi Yayınları: 8

KARL POPPER ve METAFİZİK

Yard. Doç. Dr. Halil Rahman AÇAR

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.

Mizanpaj: CİNAS

Kapak: CİNAS

Baskı, Cilt:

KALKAN MATBAACILIK

Büyük San. 1. Cad. 99/32 İskitler

Tel: 0312.3419234-3421656 Ankara

1.Baskı: Ekim 2011

ISBN: 978-605-5978-07-5

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.

Rüzgarlı Cad. Rüzgarlı İşhanı No: 2 Kat: 5 Ulus/ANKARA

Tel: (0 312) 310 08 60 – Fax: (0 312) 311 47 89

web: www.eskiyeñi.org – e-mail: fcr@fcr.com.tr

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

KARL POPPER

ve

METAFİZİK

Yard. Doç. Dr. Halil Rahman AÇAR

Ankara 2011

Halil Rahman Açar,

01.01. 1963 Birecik-ŞANLIURFA doğumlu. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi mezunu. Yüksek lisans ve doktorasını ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsünde tamamladı.

1993 yılı sonunda Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesinde Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. İhtisasını 2000 yılında bitirdikten sonra Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünde felsefe derslerini vermek üzere Yrd. Doç. Dr. olarak atandı. Değişik dönemlerde Sosyoloji Bölümünde *Lisans düzeyinde Felsefeye Giriş I, II; Felsefe Tarihi I, II; Ahlak Felsefesi, Mantık ve Bilim Felsefesi* dersleri, Yüksek lisans düzeyinde *Sosyal Bilimler Felsefesi, Fen Bilimleri ve Bilim Felsefeleri, Bilgi Felsefesinin Ana Sorunları, Bilgi Sosyolojisi ve Devlet Kuramları* dersleri tarafından verilmiştir.

İhtisası *bilim felsefesi* alanındadır. *Bilgi felsefesi, ahlak felsefesi ve eğitim felsefesi* ile ilgili araştırmalar yapmaktadır. İngilizce ve Arapçadan çevirileri, yayınlanmış makale, kitap editörlükleri ve kitapları bulunmaktadır.

Halen Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Felsefe Bölümü öğretim üyesi olup, Sistemik Felsefe ve Mantık Anabilim Dalı Başkanlığını yürütmektedir.

e-posta: hrahmana@hotmail.com

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

ÖN SÖZ

Bilim felsefesine yakından ilgi duymam ihtisas aşamasında başladı. Karl R. Popper düşüncesiyle bu aşamada okumalar düzeyinde ve daha sonra Popper'in öğrencisi ve ünlü yorumcusu David Miller' e yurt dışında öğrenci olmam vesilesiyle *eleştirel akılcılık* çizgisine daha yakından vakıf olma imkânını yakaladım.

Popper'in düşüncesi bilim felsefesinde hep ilgi odağım oldu. Türkiye'de daha ziyade siyaset felsefesi ile gündeme geldi. Çok özel ortamlarda ve çalışmalarda Popper dillendirildi. Bilime yaklaşımı, sınırlı kesimlere ulaşabildi.

Popper'in metafizik anlayışının; bu araştırmada göreceğiniz gibi, kendisinin bilim anlayışı ile güçlü bir bağı söz konusudur. Türkiye'de bu konuda bir boşluk görmem ve düşünürün düşüncelerini değişik yazılarında ifade etmesi dolayısıyla, bunları gözden geçirerek, ilgi duyacak olan değerli düşünce sevdalılarına arz etmeyi

bir görev bildim. Bu hususta, D. Miller'in çok güzel derlemesi olan *Popper Selections/Popper Seçkisini* esas aldım. Bu alanda gerçekleştirilen çalışmalardan da yararlandım.

Çalışmamın bu konuda düzenli bir başlangıç oluşturacağı inancındayım. Araştırmanın bilgisayar aşamasında yardımlarını gördüğüm değerli dost ve öğrencim Vohid Matkarimov Bey'e ve eseri yayınlayan *Fecr Yayınevi* yöneticilerine, emeği geçenlere teşekkürü bir borç bilirim.

Halil Rahman Açar

(Yrd. Doç. Dr.)

Ekim 2011

Yenimahalle - ANKARA

Okuma ve müzakere alışkanlığı kazandıran
***Ramazan Değer** ağabeye*
muhabbet ve hürmetlerimle...

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	7
İÇİNDEKİLER	11
KISALTMALAR	13
GİRİŞ	15
1. BÖLÜM	
KARL POPPER VE BİLİM FELSEFESİ	17
1.1. Özgeçmiş	19
1.2. Bilim Felsefesine Katkıları	21
1.3. Başlıca Eserleri	28
2. BÖLÜM	
METAFİZİK VE KARŞIT YÖNELİMLER	31
2.1. Metafizik	33
2.2. Metafizik Karşıtı Yönelimler	37
2.2.1. Viyana -Berlin Çevresi Olguculuğu	38
2.2.1.1. Mantıkçı Olguculuk	38
2.2.1.2. Mantıkçı Deneycilik	43
3. BÖLÜM	
POPPER FELSEFESİNDE METAFİZİK KONULAR	57
3.1. Sınır Koyma Ölçütü	59
3.2. Belirlenimcilik	71
3.2.1. Bilimsel Belirlenimcilik	73
3.2.2. Metafiziksel Belirlenimcilik	74
3.3. Belirlenemezlik	76
3.3.1. Metafiziksel Belirlenemezlik	79
3.4. Gerçekçilik	80

3.5. Tarihsicilik ve K. Marx.....	84
3.6. Evrim ve Darwin	88
3.7. Beden- Zihin İlişkisi	95

4. BÖLÜM

POPPER'IN METAFİZİKLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİNİN

DEĞERLENDİRİLMESİ.....101

4.1. Popper'in Metafizikle İlgili Görüşlerinin

Değerlendirilmesi103

SONUÇ119

KAYNAKÇA125

DİZİN (Ad, Konu, Eser ve Kavram)131

KISALTMALAR

- A.g.e.** : Adı geçen eser
- A.g.m.** : Adı geçen makale/madde
- Bkz** : Bakınız
- C** : Cilt
- H** : “Historicism” by Karl R. Popper(1936), *Popper Selections* içinde, s. 289-303.
- SM** : “Scientific Method ” by Karl R. Popper (1934a), *Popper Selections* içinde, s. 133-142.
- PD** : “Problem of Demarcation” by Karl R. Popper (1974), *Popper Selections* içinde, s. 118-130.
- MB** : “The Mind-Body Problem” by Karl R. Popper (1977), *Popper Selections* içinde, s. 265-275.
- FC** : “Falsification versus Conventionalism” by Karl R. Popper(1934b), *Popper Selections* içinde, s. 143-151.
- MC** : “Metaphysics and Criticizability” by Karl R. Popper,(1958a), *Popper Selections* içinde, s.209-219.
- R** : “Realism” by Karl R. Popper (1970), *Popper Selections* içinde, s. 220-226.

- CC** : “Cosmology and Change” by Karl R. Popper(1958b), *Popper Selections* içinde, s. 226-238.
- NSSS** : “Natural Selection and Its Scientific Status ” by Karl R. Popper (1977), *Popper Selections* içinde, s.239-246.
- OU** : *The Open Universe* by Karl R. Popper, Totowa:1982, Rowman& Littlefield.
- IHF** : “Indeterminism and Human Freedom ”by Karl R. Popper(1965), *Popper Selections* içinde, s. 247-264.
- S** : “The Self” by Karl R. Popper(1977), *Popper Selections* içinde, s. 276-286.

GİRİŞ

“Bilgi, doğru arayışıdır.”¹

Popper

Karl R. Popper 20.yüzyıl bilgi kuramına, metafiziğine, siyaset ve bilim felsefesine önemli katkıları olan bir düşünürdür. Bu mütevazı araştırmamda ilk amacım; düşünürün geniş felsefi alanı kuşatan zengin çalışmalarında gözüken bilgi ve bilim felsefesini ilgilendiren yazı, kitap ve bildirilerinde ileri sürmeye çalıştığı tezlerinden metafizikle ilgili olanlarını, olanca yalınlığıyla öncelikle kendi yazılarından, sonrada düşünceleri üzerine çalışan araştırmacılardan yararlanarak sizlere sunmaktır.

İkinci amacım; düşünür tarafından ortaya konulan düşüncelerin nesnel bir değerlendirmesine imkân hazır-

¹ Karl R. Popper (2001), *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, (Çev. İ.Aka), İstanbul: YKY., s.14. Bu eser bundan sonra *DİDA* olarak gösterilecektir.

lamak için olumlu ve olumsuz yönlerini kısmen sizlerle paylaşmaktır. Bu tarz hareket, felsefi tutumun bir gereğidir.

Araştırmamın hedefine ulaşabilmesi maksadıyla çalışmamı beş(5) ayrı bölüme ayırdım:

Birinci bölümü, K. Popper ve bilim felsefesi anlayışını genel olarak tanıtmaya ayırdım.

İkinci bölümü, metafizik disiplini ve 20. yüzyıl metafizik karşıtlarının farklı Çevrelerde seslendirdikleri düşünsel tezleri hakkında bilgilendirmeye özgüledim.

Üçüncü bölümü, Popper'in kendi yazılarında değindiği metafizik konuları sırasıyla okuyucuya takdim etmeye çabaladım.

Dördüncü bölümü, bilim felsefecisi Popper'in metafiziğe ait görülen konuları ele alış tarzı ve muhakemelerini değerlendirmeye aldım.

Beşinci bölümde, Popper felsefesi bağlamında araştırmamızın belirginleşen sonuçlarını okuyucuyla özet olarak paylaştım.

Bu araştırmanın, Popper felsefesini tanıma yolunda bir mesafe aldıracağı ve yeni araştırmalara kapı aralayacağı inancındayım. Eser, Popper'in bilim anlayışına sizleri yaklaştırdıysa, en azından benim açımdan amacına vardığı söylenebilir.

Muhakemeyle okumanız dileğiyle...

1. BÖLÜM

KARL POPPER VE BİLİM FELSEFESİ

Bu bölümde, bilim felsefecisi Karl R. Popper'in özgeçmişi, bilim felsefesine katkıları ve başlıca eserleri sırasıyla ele alınacaktır:

1.1. Özgeçmiş

1.2. Bilim felsefesine katkıları

1.3. Eserleri

1.1. ÖZGEÇMİŞ

Karl Raimund Popper 18 Temmuz 1902 'de Viyana'da dünyaya geldi. 1918-1928 yılları arasında Viyana'da üniversitesinde öğrenim gördü. Uzun bir süre Ortaokul öğretmenliği yaptı. 1936 yılında *Bilimsel Araştırmanın Mantığı* isimli eseri basıldı. Eser İngiltere'ye daveti getirdi. Poper 1935-36 yılının çoğunu Ayer, Berlin, Russell, Ryle, Schrödinger, Woodger, Hayek ve Robbins gibi felsefecilerle buluşmaya ayırdı. 1937 yılında Yeni Zelanda'da Canterbury Üniversitesi'ne ders vermek üzere atandı. Burada önemli eserlerinden bazılarını kaleme aldı:

(1) *Tarihsiciliğin Sefaleti* (1944-45)

(2) *Açık Toplum ve Düşmanları* (1945)

1946'da London School of Economics'te *Bilimsel Yöntem ve Mantık* dersi okutmak üzere Londra'ya gitti ve kendisine 1949'da Profesörlük verildi. Değişik üni-

versitelerde konferanslar verdi, toplantılara katıldı. 1950’de Harvard’da Bohr ve Einstein’ın da katıldıkları “Kuvantum fiziğinde ve klasik fizikte belirlenemezlik” konusunda bir konferans verdi.

17 Eylül 1994 yılında Londra’da vefat etti.

1.2. BİLİM FELSEFESİNE KATKILARI

Popper ilk eserindeki yazılarında, Watkins'inde belirttiği gibi, iki ana temel sorunla uğraştığı görülüyor²:

(1) *Bilimi, bilimsel olmayandan (sahte bilim ve metafizikten) ayırma* konusuyla ilgilenmektedir. Bu mesele, sınır koyma ölçütü olarak araştırmamızda genişçe ele alınacaktır.

(2) *Tümevarım* sorunu. Deneysel bilimlerin; tümevarımsal yöntemi kullanmakla, diğer bilimlerden ayrıştığı düşüncesine sahip olma teziyle hesaplaşmaktadır.

Olguların aksine Popper gelecek bölümde ele alacağımız sınır koyma ölçütü olarak *yanlışlamayı* önerdi. Buna göre bilim; *doğrulanamayan* kuramlarla ilerler,

² John Watkins (2000), "Popper", *A Companion to the Philosophy of Science* içinde, ed. by W. H. Newton-Smith, Oxford: Blackwell, s.343.

kuramlar deneysel testlere tabi tutularak yanlışlanmaya çalışılır.

Popper'in en önemli tezlerinden biri de belirlenimciliğe/determinizme karşı oluşudur. Bu konu da araştırmamızın ilerleyen sayfalarında yer alacaktır. Tüm gelecek olayların ilke olarak bilimsel olarak önceden kestirilebileceğini savunan *bilimci belirlenimciliği* Popper yazılarında çürüterek *metafiziksel belirlenimciliği* yıkmaya çalışacaktır.

Bilim, evreni ve evrendekileri anlama çabası olarak anlaşılabilir. Popper, "Bilimsel Yöntem" isimli makalesinde tecrübî olaylarla uğraşan *bilgi psikolojisi* ile sadece mantıki ilişkiler ile ilgilenen *bilginin mantığı* arasında bir ayırım gözetir. Yeni bir düşüncenin insanda nasıl meydana geldiği büyük ölçüde *tecrübî psikolojinin* ilgi alanına girerken, *bilginin mantığı*, Popper'e göre, olaylar ile değil, *bilginin meşruiyeti* ve *geçerliliğine* ilişkin sorunlarla ilgilidir. Örnek olarak şu soruları yöneltir: "Bir ifade (önerme)nin meşruiyeti nasıldır? Önerme test edilebilir mi? Mantıki olarak diğer ifadeler (önermeler)e bağlı mıdır? Önerme diğer önemelerle çelişik midir?"³

Düşünür kendi yaklaşım tarzını *bilgisel* olarak nitelendirir. Bilgi felsefesinin işi; bilim adamının bir keşfe yol açan basamakların yeniden akli bir inşasını üretmek

³ Popper, SM, s. 133. Scanned PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

değildir. *Yöntem kuramı*; Popper'e göre, bilimsel ifadeler arasındaki mantıki ilişkileri öteleyen, uğraşılan bilimsel önermeler hakkında karar vermeye ilişkin ilgili yöntemlerin seçimi ile ilgilidir. Tecrübî yöntem için uygun gördüğü ilke, kendisinin önerdiği sınır belirleme ölçütü *yanlışlanabilirlik*dir⁴

Sınır belirleme ölçütündeki bir takım sıkıntıların bulunduğunu Popper itiraf etmesine rağmen bunların büyütülmemesi gerektiğini, çünkü sınır probleminin *metodolojik* bir ilke ve *bilimle bilim olmayan* arasındaki sınırın *belirsiz* olması dolayısıyla yeterince açık olmadığını kabullenir⁵

Popper, kendisinin sınır belirleyici yanlışlaşabilirlik ölçütüne karşı çıkışların bilhassa *uzlaşımçılık* ekolünden etkilenmişlerden geldiğini belirtir. Bu ekolün belli başlı temsilcileri Poincaré ve Duhem'dir. Uzlaşımçı felsefenin kaynağı, Popper'e göre, fizik yasalarında ortaya çıkan *dünyanın basitliğine* duyulan merak, ilgidir. Uzlaşımçılar açısından bu basitlik, kavranamaz ve gerçekten bir mucizedir ve bu basitlik, bizim kendi yaratımızdır. Yani, uzlaşımçı için kuramsal doğa bilimi, doğanın bir resmi olmayıp, **sadece mantıki bir inşadır**. Yapay bir dünyanın özelliklerini belirleyen bir inşadır. Bilimin konuştuğu bu dünyadır⁶.

⁴ A.g.e., 136.

⁵ Popper, *PD*, s. 127.

⁶ Popper, *FC*, s. 143-144.

Popper, uzlaşıcılığın olumlu yönlerine ve savunulabileceğine işaret etmesine rağmen kendi bilim düşüncesi ve bilimin amaçları bakımından bu yönelimi kabul edilemez bulur⁷. Uzlaşımçılar ise kuramların sistemlerini *yanlışlanabilir* ve *yanlışlanabilir* olmayan diye ayırmanın mümkün olmadığını, bu ayırımın kapalı olacağını, sonuçta bir sınır ölçütü olarak yanlışlanabilirlik ölçütünün yararsızlığını savunurlar⁸.

Popper *yanlışlanabilirlik* ile *yanlışlama* arasında bir ayırım yapılması düşüncesindedir. *Yanlışlanabilirliği*; *ifadeler sisteminin tecrübi/deneysel niteliğinin bir ölçütü* olarak tanıtır. *Yanlışlamayı* ise hangi koşullar altında *bir sistemin yanlışlanabilmesine yönelik özel kurallarla ilgili* görür⁹.

Bir kuramın yanlışlanmış olması için kuramla çelişen kabul edilmiş bazı temel önermelerin mevcudiyeti gerekli koşuldur. Einstein'ın görelilik kuramı yanlışlanabilirliğe açık olmasına rağmen, henüz yanlışlanmamış bir kuramdır. Çünkü doğru kabul edilen hiçbir önerme, Einstein kuramıyla çelişmemektedir. Oysa Kopernik'in, Kepler'in, Newton'ın kuramları hem yanlışlanabilir hem

⁷ A..g.e., s.144.

⁸ A..g.e., s.146.

⁹ A..g.e., s.150 Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

yanlışlanmış kuramlardır. Bununla birlikte kuramın yanlışlanmış olması, bilimsel olmasına engel değildir¹⁰.

Popper'in sınıra ilişkin geliştirdiği düşünce (Einstein'in gibi) bilimsel kuramlarla Marx'ın, Freud'un ve Adler'in ki gibi) sahte kuramların arasını belirlemeye yönelikti. Her kim bir bilimsel kuram öneriyorsa, Popper'e göre, *hangi şartlar altında kuramının çürütüleceğini belirtmesi* gerekir. Esas düşüncesi; *bir kuram ne kadar yasaklayıcı* ise, o kadar bize *daha fazla şeyler söyleyebilme imkânının* bulunmasıdır.

Başlangıçta Popper'i ilgilendiren husus *bilim* ile *metafizik* arasındaki sınırı tayin olmayıp, *bilimle sahte bilim* arasını belirlemektir. Bilindiği gibi mantık ve matematiğe ait ifadelerin doğru ve yanlış oluşları *formları*-na bağlıdır. Deneysel bilimlere ait ifadeler ise *deneyle* sınanırlar.

Yukarıda adı geçen makalesinde Popper, *bilimsel ilkelere* neler olduğu? Niçin bu ilkelere ihtiyaç duyduğumuzu ve böyle ilkelere bir kuramı ve bir yöntemi olup, olamayacağını sorgular. Bu sorulara verilecek cevapların büyük ölçüde bilime ilişkin tutumlara bağlı olduğunu belirtir. Olguculara ilgi duyanların, Olgucular gibi, *tecrübî bilimi*; mantıki belli ölçütlerle - örnek olarak *anlamlılık* veya *doğrulanabilirlik* ölçütleriyle - yetinen

¹⁰ Gürol Irzık (2001), "Yanlışlamacı Bilim Felsefesi: Genel Bir Değerlendirme", *Felsefe Tartışmaları*, 28. Kitap, s. 20.
 DerGruetzel-PDF-Kitchen-Media-https://tinyurl.com/...

bir ifadeler sistemi şeklinde anlayabilir. Oysa biz, tecrübe bilimi; sadece *biçimsel* veya *ifadelerinin mantıksal yapılarından* kalkarak nitelemememiz gerekir. Bilimi, *yöntemiyle* nitelememiz gerektiği düşüncesindedir¹¹.

Popper kendi felsefesini, akla müracaat etmesi ve eleştirel tutumun etki rolü dolayısıyla *eleştirel akılçılık* diye niteler. Eleştirel akılçılık başta Popper olmak üzere, Joseph Agassi, Hans Albert, William W. Barthley, Ian Jarvie, Noretta Koertge, Alan Musgrave, David Miller ve John Watkins'ın katkılarının bulunduğu bir *düşünce okuludur*. Eleştirel akılçılık, klasik Platon ve Descartes benzeri geleneksel akılçılıktan oldukça farklıdır¹²:

(1) Geleneksel akılçılık, bilgi edinmede akli tecrübenin üstüne/ötesine kor.

(2) Geleneksel akılçılık, aklın inançlarımızı, iddialarımızı ve kuramlarımızın doğruluğunu gösterebilir.

(3) Geleneksel akılçılık, akıl yoluyla kesin, kuşkulanamaz temel bilgi elde edilebileceğini iddia eder.

¹¹ Popper, SM, s.137-138.

¹² Gürol Irzık (2008), "Critical Rationalism", *The Routledge Companion to the Philosophy of Science* içinde, ed.by S. Psillos and M.Curd, London:Routledge, s.58.

Eleştirel akılcılık tüm bu iddiaları ret eder. Sokrat'ın eleştirel araştırma usulünü örnek alır. Bu bağlamda, ***hür düşünme, eleştirel düşünme***dir. Eleştiri, bir özgürlüktür.

“Eleştirel akılcılık” taki “akılcılık” geniş anlamıyla ve deneyciliğe karşıt olmak üzere olmayıp “akıldışılığa” karşıt kullanılır. Bu akılcılık türü deneyciliği ve klasik akılcılığı içerdiği söylenebilir¹³.

¹³ Herbert Keuth (2005), *The Philosophy of Karl Popper*, Cambridge University Press, UK, s. 2. <https://rantey.org>

1.3. POPPER'İN BAŞLICA ESERLERİ

Bu kısımda bilim felsefecisi Popper' in yaşamı boyunca felsefesi ve bilim anlayışını yansıtan, kitap haline gelmiş eserleri yayın tarihleri gözetilerek¹⁴ burada yer verilecektir. Bunlardan Türkçeye kazandırılmış olanları Türkçe çeviri adlarıyla ve yan taraflarına (T) konularak belirtilecektir:

1934: *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*.(T)

1944: *Tarihsiciliğin Sefaleti*.(T)

1945: *Açık Toplum ve Düşmanları*.(T)

1963: *Conjectures and Refutations*.

¹⁴ John Watkins (2000), "Popper", *A Companion to the Philosophy of Science* içinde, ed. by W. H. Newton-Smith, Oxford: Blackwell, s. 347-348.

1972: *Objective Knowledge: An Evolutionary Approach.*

1976: *Unended Quest: An Intellectual Autobiography.*

1977: *The Self and its Brain.*

1982a: *The Open Universe: An Argument for Indeterminism.*

1982b: *Quantum Theory and the Schism in Physics.*

1982c: *Realism and the Aim of Science.*

1990: *A World of Propensities.*

1992: *Daha İyi Bir Dünya Arayışı.(T)*

1994a: *Knowledge and Body-Mind Problem.*

1994b: *The Myth of the Framework.*

1996: *Yüzyılın Dersi.(T)*

1998: *The World of Parmenides.*

1999: *Hayat Problem Çözmektir.(T)*

2. BÖLÜM

METAFİZİK VE KARŞIT YÖNELİMLER

Bu bölümde, bir felsefe disiplini olan metafiziğe ve 20. yüzyıl metafizik karşıtı yönelimleri olarak Viyana – Berlin Çevresi olguculuğu öz olarak okuyucuya sunulacaktır:

2.1. Metafizik

2.2. Metafizik karşıtı yönelimler

2.2.1. Mantıkçı olguculuk

2.2.2. Mantıkçı deneycilik

2.1. METAFİZİK

Felsefe etkinliğinin başlangıcından itibaren metafizik var olagelmıştır. “Metafizik” teriminin; Aristoteles’in Varlığı Varlık olarak (Being qua Being) ele alan, Tanrı, fizik ötesi ve tabiat ilimlerinin ilk ilkelerini ele aldığı çalışmasının, daha sonra gelen öğrencileri tarafından ‘Fiziğe ait kitaplardan sonra’ gelen manasına “*meta ta physica* ” başlığıyla düzenlendiği malumdur. İçerdiği konular dikkate alınarak daha sonraları terimin “fiziğin ötesine” gönderme yapmak üzere kullanıldığı görülüyor.

Metafizik kavramının kesin anlamı üzerine bir uyuşma bugün metafizikçiler arasında bile mevcut değildir. Bu araştırmamda metafizik tarihine ve metafizik kuramlara girmeyi amacımız açısından uygun bulmaktayım. Zaten metafiziği bir kuram veya bir tanıma sıkıştırmak, onun alanını tüketmek anlamına gelecektir. Felsefe tarihindeki çeşitlilik dikkate alındığında,

Aristotle'nın eserinin içeriğine uygun olarak bazı konular dönem dönem hâkim metafizik yaklaşımlar olarak etkisini sürdürmüştür.

Batı felsefesinin ilk dönemlerinde *varlık* olarak metafiziğin, ortaçağda *ilahiyat* olarak metafiziğin, modern dönemde *bilgi kuramı* olarak metafiziğin egemen olduğu görülüyor. Metafiziksel sorunlar öbeğini genelde dört başlık altında toplayabiliriz:

(1)Varlık alanı ile ilgili problemlerden kaynaklanan varlık metafiziği veya metafizikleri.

(2)Bilginin araştırılması alanı ile ilgili problemlerden kaynaklanan bilgi metafiziği veya metafizikleri.

(3)Doğanın araştırılmasından doğan sorunlarla ilgili doğa metafiziği veya metafizikleri.

(4)Din ve ahlak alanındaki sorunlardan kaynaklanan din ve ahlak metafizikleri¹⁵.

Düşünce tarihindeki metafizik etkinlikler, üç başlık altında toplanabilir:

(1)Sistem metafizikleri.

(2)Alan metafiziği.

(3)Problem metafiziği.

¹⁵ Kazimierz Ajdukiewicz (1973), *Problems and Theories of Philosophy*, Tr.: H.Skolimowski&A. Quinton, London: Cambridge Univ. Press., s. 73

İlginçtir pek çok kişi bilime veya fizik, kimya gibi temel bilimlere metafiziğin işlevini yükledi. Öyle ki metafiziğin fiziksel veya maddi dünyanın gerisindekini araştırdığını dile getirirken, bilimin oluş dünyası içinde kaldığını savundular¹⁶.

Araştırmamın asıl amacı, daha önce de belirttiğim gibi, *bilim ile metafiziğin* birbirinden kesin bir şekilde ayrılıp ayrılamayacağını *Popper açısından* ortaya koymaktır. Amacımız düşünce tarihindeki metafizik sistemleri, yaklaşımları, problemlerini bu çalışmada sergilemek değildir.

20.yüzyıl metafizik karşıtı Olgucu yönelimleri öncelikle incelemek ve Popper'in bu alana düşünsel katkısını anlamak bakımından elzem olduğu düşüncesindeyim.

¹⁶ William Seager (2000), "Metaphysics, Role in Science" *A Companion to the Philosophy of Science* içinde, ed. by W. H. Newton-Smith, Oxford: Blackwell, s.283.
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

2.2. METAFİZİK KARŞITI YÖNELİMLER

“Kötülüklere kanmanın kendisi kötüdür.”¹⁷

Popper

Popper'in felsefe anlayışı ve bilim felsefesi problemlerine çözümlerini iyi anlayabilmek için eleştirdiği Olgucu felsefeyi ve felsefe çalışmalarına başladığı dönemde Viyana'da ortaya çıkan – düşünürün kendisinin öldürdüğünü açıkladığı- Viyana Çevresi Mantıkçı Olgucu ekolü ve iddialarını incelemek gerekmektedir¹⁸.

Olguculuk; 20 yüzyıl bilimindeki dönüşümün bir ürünüdür. Felsefi yaklaşım olarak gerilere götürülse de biz araştırmamızı; başlangıçta her ne değişik adlarla

¹⁷ Popper, *DİDA*, s.27.

¹⁸ Şafak Ural (2000), *Pozitivist Felsefe*, İstanbul, Say Yay., , s. 12. ve William A.Gorton (2006), *Karl Popper and the Social Sciences*, New York: State University, s.24.
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

anılrsa da¹⁹ paylaştıkları ortak noktaları söz konusu olan Viyana - Berlin Çevresi'nin yaklaşımları üzerinde yoğunlaştıracğıız.

2.2.1. Viyana - Berlin Çevresi Olguculuğı

2.2.1.1. Mantıkçı Olguculuk

Mantıkçı olguculuk ile Viyana Çevresi neredeyse aynıdır. Viyana Çevresi 1920'lerde başlangıcı Ernest Mach topluluğına uzanan bir düşünce kulübü olarak başladığı söylenir. Mach üzerine derinlemesine bilgi edinmek isteyenler, Soykan'ın *Bilgi ve Betimleme* isimli çalışması önerilir. Çoğunlukla *Mantıkçı olguculuğı* ve aynı zamanda "*bilimci*" *olguculuğı* mimarı olarak bilim adamı ve felsefeci Mach kabul edilir. Metafizik karşıtlığı onu, bilimi; olguların betimlemesi olarak sınırlamaya yöneltmiştir²⁰. Tüm bilimsel ifadelerin belirleyici özelliğı, bu bilimci olguculukta, deneysel veya gözlemsel doğrulamayı dikkate almasıdır²¹.

Bilimciliğı, Aslan şu şekilde açıklar:

¹⁹ Ural (2006), a.g.e., s.10.

²⁰ Gereon Wolters (2000), "Mach", *A Companion to the Philosophy of Science* içinde, ed. by W. H. Newton-Smith, Oxford:Blackwell, s. 253.

²¹ Christopher Ray (2000), "Logical Positivism", *A Companion to the Philosophy of Science* içinde, ed.by W. H. Newton-Smith, Oxford:Blackwell, s. 245.

“Bilimin kendi dışında herhangi bir alana Başvurmadan, deneye yaslanarak dünyayı açıklayabileceğini, dolayısıyla bilimin bütün diğer alanlara örnek oluşturduğunu, bilimsel yöntemin diğer alanların da yöntemi olması gerektiğini ileri süren yaklaşımdır.”²²

Başlangıçta pek çok bilim adamı gibi, Einstein da Mach’ı Newton fiziğinin mutlak zaman ve mekan kavramlarını eleştirmesi dolayısıyla takdir etmesine ve Mach’ın “tüm dinamik güçler gözlemlenebilir olmalıdır” ilkesini Genel görelilik kuramıyla bağdaştırmayı deneyip, başarısız olmasından dolayı fiziksel kuramların tamamen gözlemlere bağlanamayacağı kanaatine kısmen ulaşmıştır. Einstein’e göre, bilimin amacı, Mach’ın ileri sürdüğü gibi, sadece gözlemdeki olguları sunmak olmaz. Çünkü bu durumda bilim; yaratıcı ve bütünleşmiş bir fikirler topluluğundan ziyade bir kataloga benzeyecektir²³.

Mach’ın üç düşüncesi, Ray’ın araştırmasına göre, olgucu programın gelişmesini sağladı²⁴:

(1) Fiziksel tasvirlerimizin tek müsaade edilebilir garantörü olarak *duyum deneyi*-

²² Hasan Aslan (2004), “Bilimcilik”, *Felsefe Ansiklopedisi C 2*, (ed. A. Cevizci), İstanbul, Etik Yay. , s.515.

²³ Ray, a.g.m., s. 245.

²⁴ A.g.m., s. 246.

mine itibar etmek. Kuramsal veya gözlemlenemeyen nesnelere yönelik ifadeler, dünyayı açıklamada ancak araçsal değere sahiptirler.

(2) Dünyaya ilişkin bilgimiz; gözlem ve deney karşısında kontrol edilebiliyorsa, güvenlidir.

(3) Fiziksel dünyaya ilişkin açıklamalarımızda betimlemelerden başka bir şey aramamalıyız. “Temel” açıklamalar, nedensel bağlantılar ya da metafizik nesnelere bilimde yer yoktur.

Sadece Mach değil, David Hume’un deneyciliğe vurgusu ile Auguste Comte’nin bilimi din ve metafizikten kurtarma düşüncesini Viyana Çevresi paylaştı ve fizik bilimi bütün bilimlerin paradigması olarak gördü. Frege anlamın temel öğeleri olarak düşünce ve fikirlerin yerine *önermeleri* merkeze aldı. B. Russell da önermelerin çözümlenmesi için *sembolik mantığı* geliştirdi. L. Wittgeinstein de önermelerin anlamını aydınlatmak için mantığı kullanabileceğimizi ve böylece dünyaya ait düşüncelerimizi açık kılacağımıza inandı. Böylece Mantıkçı olgucular, deneysel bilimlerin kavramlarını ve ifadelerin mantıksal çözülmesinden oluşan *bilimci felsefe* yapma usulünü geliştirmeye çabaladılar²⁵.

²⁵ A.g.m., s. 246-247.

Viyana Çevresi Rudolf Carnap, Friedrich Waismann, Otto Neurath, Kurt Gödel ve Hans Hahn, Moritz Schlick gibi bilim adamı ve felsefecilerle bilimdeki, mantıktaki ve felsefedeki sorunları tartışmakla işe başladı. Yaklaşımları, başlangıçta aşağıdaki hususlarla sınırlıydı²⁶:

(1) Metafiziği hor gören ve deneysel araştırmaya yönelen Ernest Mach ve David Hume'un olgucu mirasını geliştirmek,

(2) Tüm entelektüel araştırmaların modeli olarak bilimsel araştırmayı teşvik etmek,

(3) Fiziğin bir gün tüm bilimler için model olacağını ve tüm ilimlerin temel *fizik teorilerine* indirgeneceği,

(4) Bileşik ifadeleri, temel önermelere indirgeyecek sistemli mantık çözümlemesini kullanmak. Bu konuda Frege, Bertrand Russell ve Ludwig Wittgenstein'in çalışmaları onlara yol gösterici olmuştur. 1920'lerde ileride ele alacağımız Berlin Çevresi(Hans Reichenbach ve Richard von Mises) ile birlikte güçlü bir ittifak oluşturmuşlardır.

Viyana Çevresi 1929'da manifestolarını "Viyana Çevresi: Bilimci Bakış Açısı" başlığı altında yayınlamış-

²⁶ A.g.m., s. 243.

lardır. Görüşlerini felsefe ve politikada kongreler, kitaplarla yaymaya çalışmışlardır. Bunun üzerine A. J. Ayer ve Willard van Orman Quine gibi pek çok genç felsefeci Viyana'ya gelmiş ve yeni düşünme tarzını yakından anlama çabası içinde olmuşlardır. Hahn'ın ölümü ve Schlick'in öğrencisi tarafından öldürülmesine rağmen sıkı faaliyet içinde olan Mantıkçı olgucular 2. Dünya savaşı belirtileri nedeniyle üyeleri, dünyaya dağılmışlar. 1960'lara kadar Carnap, Hempel, Nagel, Reichenbach Mantıkçı olguculuğun düşüncelerini yaymaya çalışmışlardır²⁷.

Yukarıda söylenenleri toparlayacak olursak, Mantıkçı olgucular; ilahiyat ve ahlak alanına ait önermeleri, metafiziksel oldukları için aşağıda belirtilen nedenlerden dolayı anlamsız kabul etmişlerdir:

(1) Analitik olmaları.

(2) Duyum tecrübeleri ile doğrulanamaları veya yanlışlanamamaları.

Böylesi sınırlayıcı bilgi anlayışı, din ve ahlaka uygulandığında krize sebep oldu. Çünkü bu ilkelerin bu alanlara uygulanması, bunların toptan reddine yol açıyordu. Mantıkçı olgucular, bilime güvenilir bir temel sağlamak ve tüm metafiziğin anlamsızlığını gösterebilmek için ortaya çıktılar. Ahlak ve din dilini *bilişsel olma-*

²⁷ A.g.m., s. 244. <https://rantey.org>

yan olarak gördüler. Çünkü bunlar ne analitik ne deneysel sınanabilirdi.

2.2.1.2. Mantıkçı Deneycilik

Mantıkçı deneyciliğin kökenleri mantıkçı olguculukla iç içe geçmiş birbiriyle yanlışlıkla özdeşleştirilen iki akımdır. Wesley Salmon'a göre,

- (1) Her ikisi de 19.yüzyıl Kant sonrasına tepkiden doğmuştur.
- (2) Her ikisi de bilgi kuramında deneycilikte ısrar etmişlerdir.
- (3) Her ikisi de modern mantığın önemini vurgulamışlardır.
- (4) Her ikisi de spekülative metafiziği ret etmişlerdir²⁸.

Bununla birlikte Mantıkçı deneyciler, Mantıkçı olguculara temel felsefi farklılıklar dolayısıyla farklı yönde hareket etmişlerdir. Mantıkçı olguculuk Viyana'da 1920 ile 1930 yılları arasında yükselirken, Olguculuğun; Viyana Çevresi dışında güçlenen yerlerden biri de Mantıkçı deneyciliğin merkezi olan Berlin'di. 1912'de Josef Petzold'un kurduğu *Pozitif Bilimler Top-*

²⁸ Wesley Salmon C. (2000), "Logical Empiricism", *A Companion to the Philosophy of Science* içinde, ed.by W. H. Newton-Smith, Oxford:Blackwell, s. 233.

luluğu çok etkin değildi, Aslan'a göre, 1927' de kurulan Berlin Çevresi, bu grubun yeniden canlanmasını sağladı²⁹.

1931'de David Hilbert'in önerisiyle, grup adını *Empirik Felsefe Topluluğu* olarak değiştirdi. Topluluk 1926'da Hans Reichenbach'ın Berlin Üniversitesine Profesör olarak atanmasıyla hareketlendi. Topluluğun en önemli kişileri arasında Richard von Mises, Kurt Grelling, Walter Dubislav, Carl Gustav Hempel sayılabilir. Grup, Reichenbach'ın etkisiyle daha çok zamanın doğası, tümevarım, olasılık, olasılıkta sıklık yorumlama konuları üzerinde yoğunlaştılar. Berlin Çevresinin üyelerinden Reichenbach, von Mises, Hilda Geiringer Nazi baskısı nedeniyle Almanya'dan ayrılıp, İstanbul Üniversitesinde ders vermek üzere Türkiye'ye geldiler³⁰.

Viyana Çevresi ile Berlin Çevresi arasında iyi bir iletişim ve bir yardımlaşmadan söz edilir. Bilimci felsefenin dergisi *Erkenntnis* (:Bilgi) Viyana'daki Rudolf Carnap ve Berlindeki Hans Reichenbach denetiminde kurulmuş ve birlikte editörlüğü yürütülmüştür. Nazilerin baskıları dolayısıyla dağılmışlardır³¹.

Ortak kökenlerine rağmen Mantıkçı deneyciliğin 20.yüzyıl ikinci yarısına kadar etkinliği sürmüştür. Man-

²⁹ Hasan Aslan (2004), "Berlin Çevresi", *Felsefe Ansiklopedisi C 2*, (ed. A. Cevizci), İstanbul, Etik Yay., s. 334.

³⁰ Aslan, a.g.m., s. 334-335.

³¹ Salmon, a.g.m., s. 234.

tıkçı olguculuktan Mantıkçı deneyciliğe yönelen Viyana Çevresi düşünürlerin başında Carnap, Feigl, Carl G. Hempel etkindiler.

Hans Reichenbach Mantıkçı olgucularla farklılığını *Experience and Prediction* çalışmasında 3 noktada belirginleştirir³²:

- (1) Fenomencilik.
- (2) Bilişsel anlamın doğrulanabilirlik kuramı.
- (3) Bilimsel gerçekçilik. Her üç konuda Reichenbach'ın doktora konusu ihtimaliyat/olasılıkla ilgilidir.

Diğer bir ifade ile Reichenbach Carnap'ın görüngücülüğünü ve Mach'ın duyumculuğunu kabul etmez. Kendi bilgi kuramı için *fizikalizmi* benimser. Başka diğer farklılıklarda aralarında söz konusudur, örnek olarak Mantıkçı deneyciler *gözlemlenebilen* ile *gözlemlenemeyen* arasında kesin bir fark olması konusunda ısrarcı değildirler. Yine Mantıkçı olgucular, bilimin amacının doğal olayları tahmin etmek, betimlemek ve bu bilgileri düzenlemektir. Bir kimse niçin sorularını cevabını bulmak istiyorsa metafiziğe veya ilahiyata başvurabilir. Oysa

³² A.g.m., s. 235

Mantıkçı deneycilere göre, açıklama bilimin sınırları içindedir ve bilimin ürünlerinden biridir³³.

Mantıkçı deneyciler için mantık; sağlam akıl yürütme ile sağlam olmayan akıl yürütmeler arasını ayıran anahtardır. Bu ayırım hem bilimi anlamak hem bilimi ayırmak için gerekliydi. Bundan dolayı da *formel* /biçimsel mantık gerekliydi. Ancak bu durum bilim felsefesinde tarihselci yönelimlerin gelişmesiyle değişti ve formel mantığın durumu, tümden gelimsel çıkarımları kontrole indirgendi³⁴.

Viyana (+Berlin) Çevresi Olgucu üyelerinin aralarındaki önemli farklar olmasına rağmen Gorton yedi (7) temel ilke ile özdeşleştirilebileceği düşüncesindedir. Bunlar sırasıyla aşağıdaki gibi sıralanabilir³⁵:

(1)*Duyumsal verilerin önceliği*: Dünyaya ait bilgilerimizin temellerini duyumlar vasıtasıyla elde ettiğimiz veriler sağlar.

(2)*Doğrulanabilirlik*: Deney ve gözlem yoluyla *empirik* olguları karşılayan kuram veya ifadeler ancak bilimseldir.

³³ A.g.m., s. 235-238.

³⁴ Diderik Batens (2000), "The Role of Logic in Philosophy of Science", *A Companion to the Philosophy of Science* içinde, ed.by W. H. Newton-Smith, , Oxford: Blackwell, s. 47.

³⁵ Gorton, a.g.ö. s.235. Özgüç PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

(3) *Metafizik karşıtlığı*: İlkece empirik/deneysel gözlemlerle doğrulanamayan ifadeler anlamsızdırlar.

(4) *Karşıgerçekçilik*: Bilim adamlarınca ileri sürülen ancak gözlemlenemeyen nesneler, yapılar ve mekanizmalar gerçekte var olmayan fakat *fenomenleri* düzenlememize yardımcı olan yararlı uydurmalarıdır.

(5) *Sebepler hakkında kuşkuculuk*: Olaylar arasındaki zorunlu bağlantılar *deneysel* olarak gösterilemediğinden bilimin dışında yer alır.

(6) *Yasa açıklamalarını destekleme*.

(7) *Bilimsel yöntemin birliği*: Hem doğal dünya hem sosyal dünyaya ilişkin doğruya götüren tek bir usul düşünmek.

Burada sıralanan 2. Madde, *doğrulanabilirlik* ilkesi, metafizikten bağımsız bir felsefe anlayışı geliştirmek içindi. Köktenci deneyciliğe yönelip, duyu deneyimlerinin ötesindeki aşkın gerçekliği dile getiren metafizik ifadelerin elenmesi amaçlanıyordu³⁶.

Mantıkçı olgucular, tümceleri dörde(4) ayırdılar³⁷:

³⁶ Hasan Aslan (2004), “Doğrulanabilirlik İlkesi”, *Felsefe Ansiklopedisi C 2*, (ed. A. Cevizci), İstanbul, Etik Yay., s. 657- 658.

³⁷ Aslan (2004), *Üçgeniz Felsefe* Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

(1)*Salt formel/biçimsel* önermeler: Bunların doğruluk değerleri çözümlenerek belirlendiği için anlamlıdırlar.

(2)*Yalın* önermeler: Bu önermelerin doğruluk değeri, olgulara denkliği gözlemlenerek belirlenebilir.

(3)*Bileşik* önermeler: Bunların doğruluk değerleri, bu önermeleri oluşturan yalın önermelerin doğruluk değerlerinin belirlenmesi ve mantıksal değişmezlerin tanımlanmasından bilinir.

(4)*Sahte* önermeler: Bilişsel içerikleri olmayan önermeler. Bunlar anlamsızdırlar.

İlginçtir doğrulanabilirlik ilkesi ne analitik ne sentetik olduğuna göre acaba kendisi doğrulanabilir miydi? Zamanla içinde tam bir doğrulama gerçekleştirilememesi nedeniyle, Olgucuların katı tutumlarını esnettikleri görülüyor³⁸.

N. R. Hanson eseri *Patterns of Discovery* isimli eseriyle Viyana Çevresi'ne hiçbir gönderme yapmadan, "Görmenin, kuram- yüklü" bir girişim olduğu teziyle Mantıkçı olguculuğun temellerini sarstı.

Viyana - Berlin Çevresi Olgucularının özünde ve metafizik karşıtlıklarının kökenlerinde Ernest Mach'ın

“Duyumlardan başka bir şey yoktur” iddiası, A. Comte’nin “(B)ilgi olguların tasvirinden oluşur” doktrini ve Bertrand Russell’ın “mantıkçı” matematik felsefesi³⁹ ile Ludwig Wittgenstein’in *dil felsefesinin* etkileri bulunmaktadır. Biz, burada Wittgenstein’in Çevreye etkisinden dolayı önce felsefeye bakış tarzını, sonrada metafizik veya dini inançla ilgisi nedeniyle *anlam* kuramına kısaca değineceğiz. Aşağıdaki alıntılar onun felsefeye bakış açısını sergilemeye yeterli:

“Felsefenin amacı, düşüncelerin *mantıksal aydınlatılmasıdır*.

Felsefe bir kuram değil, *bir etkinlik*dir.

Felsefenin sonucu, felsefi önermeler değil, fakat *önergeleri açık kılmasıdır*.”⁴⁰

Bilindiği gibi, Wittgenstein anlam kavramı ile ilgilendi. Bize dilin hangi şartlar altında anlamlı, hangi şartlar altında anlamsız olduğunu göstermeye çalıştı. Wittgenstein’in *Tractatus*’taki işi, “Bir ad, bir nesneyi

³⁸ Ural, (2006), a.g.e., s. 61-84; ve Aslan, “Doğrulabilirlik İlkesi”, s. 662-666.

³⁹ Gorton, a.g.e., s.25.

⁴⁰ Ludwig Wittgenstein (2002), *Tractatus*, (Çev. O. Aruoba), İstanbul, YKY., 4.112

imler. Nesne, onun imlemidir.”⁴¹ anlam görüşü tezini işledi. Anlam bir gönderme ise, dünya ve dile ilişkin aşağıdaki iki çıkarım yapılabilir:

(1) Her anlamlı tümce, “... Temel tümcelere...”⁴² indirgenebilmelidir ve bir “Temel tümce adlardan oluşur.”⁴³ Böylece, dil; temel tümce ve isimlerden oluşur.

(2) Dünya, yalın nesnelerden oluşmuş olmalı. “Nesneler dünyanın tözünü oluştururlar. Bu yüzden birleşik olamazlar”⁴⁴

Bu bağlamda, Wittgeinstein *dili*; adlardan oluşan temel tümcelere ve nesnelerden oluşan *olgular durumlarına* indirgedi. Bu bağlantıda dil, dünyayı betimler. Bu nedenle, dil; gerçekliğin bir resmidir. O, bir cümleyi/önermeyi “gerçekliğin bir modeli” olarak değerlendirdi. Böyle bir resmin doğru ve yanlış olması aşağıda görüleceği üzere gerçeklikle uyuşmasına bağlı olmaktadır:

“Tümce, gerçekliğin bir tasarıdır.”⁴⁵

⁴¹ Wittgeinstein, *Tractatus*, 3.203.

⁴² A.g.e., 4.2.21.

⁴³ A.g.e., 4.22.

⁴⁴ A.g.e., 2.021.

⁴⁵ A.g.e., 4.021.

“Tümce, bir olgu bağlamının betimlenmesidir.

...

Tümce bir mantıksal yapı iskelesinin yardımıyla bir dünya kurar; bu yüzden de tümcede, doğru olduğunda, mantıksal olan her şeyin durumunun nasıl olacağı görülebilir.”⁴⁶

“Tümcenin anlamı, olgu bağlamlarının varoluş ve var olmayış olanaklarıyla uyuşması ve uyuşmamasıdır.”⁴⁷

Yukarıdaki açıklamaların ışığında;

(1) Bir tümcenin/önermenin doğru veya yanlış olması anlamaya bağlı. Bir önermenin olumsuzluğu veya değillemesi anlamlıysa önerme anlamlı olmaktadır. Bu durumda, metafizik ifadelerde sıkıntı çıkmaktadır. Çünkü anlam bakımından bu tarz ifadeler olumsuzlanamazlar.

(2) Dilimizin sınırları, Wittgeinsten’e göre, dünyamızın sınırlarıdır.

Bu iki nedenden dolayı Wittgeinstein, bir önermeyi anlamanın; önermenin doğru olma durumunun ne

⁴⁶ A.g.e., 4023.

⁴⁷ A.g.e., 4.2.

olduğunu bilmek olduğunu ileri sürdü. Çünkü olumlu bir önerme, zorunlu olarak olumsuzluğunun varlığını varsayar veya tersi aşağıdaki şekilde açıkça belirtilir:

“Ama burada da, işte olumsuz tümce dolaylı olarak olumlusu aracılığıyla kurulmuştur.

Olumlu tümce, olumsuz tümcenin varoluşunu varsaymak zorundadır, ve tersi.”⁴⁸

İkinci neden, dilin sınırlarının dünyanın sınırları olduğu iddiası, dil; gerçekliği betimlediği sürece anlamlıysa, gerçekliğin dışına veya ötesine gidemez. Bu nedenle de, gerçekliğin ötesindeki resmedemeyiz ve hakkında konuşamayız. Örnek olarak, Tanrı hakkındaki önermeler üzerine düşünelim. Çoğunlukla *Tanrı* aşkın varlık olarak dünyanın dışında tasavvur edilir. Öyleyse, dünyanın dışında olan; dünya değildir. Dil, bu bağlamda dünyayı yansıtıyorsa anlamlı olduğuna göre, şayet Tanrı; dünyanın sınırlarının dışında ise onun hakkında anlamlıca konuşabilir miyiz?

Wittgeinstein'in zaman içinde *Tractatus*' taki anlam anlayışını, dil ve gerçekliği anlamadaki eski anlayışında bir “ad”la “adın taşıyıcısı”nı karıştırdığından ret ettiği biliniyor. Gelecek pasaj bu konuyu aydınlatıcı mahiyettedir:

⁴⁸ A.g.e., 5.5151.

“40. Önce savın şu noktasını tartışalım: Eğer kendisine hiçbir karşılık gelmiyorsa bir sözcüğün hiçbir anlamı olmaması. “Anlam” sözcüğünün, eğer sözcüğe ‘karşılık gelen’ şeyi imlemek için kullanılıyorsa kural dışı kullanıldığını belirtmek önemlidir. Yani bu bir ad’ın anlamını anlamanın taşıyıcısı ile karıştırmaktır. Bay N.N. öldüğünde ad’ın taşıyıcısının öldüğü söylenir, anlamının değil. Böyle söylemek saçma olur, zira eğer ad anlam taşımayı sürdürmezse “Bay N.N. öldü” demenin bir anlamı olmaz.”⁴⁹

Din; Wittgeinsteinci bağlamda, bir *dil oyunu* veya *bir yaşam biçimi* şeklinde anlaşılırsa, bu yaklaşımın kaçınılmaz sonucu din; insan yaşamının tezahürleri veya üretimlerinden biri olarak değerlendirilmek olacaktır. Wittgenstein her iki döneminde de düşüncenin ve dünyanın sınırlarını anlamaya çalıştı. Rüzgar eken, fırtına biçer misali, Wittgenstein “Üzerine konuşulmayan konusunda susmalı”⁵⁰ noktasında kalırken, Mantıkçı olguların bu sınırdan kalmak istemedikleri anlaşılıyor.

⁴⁹ Ludwig Wittgenstein (2000), *Felsefi Soruşturmalara*, (Çev: D. Kanıt), İstanbul, Küyerel Yay., s. 40.

⁵⁰ Wittgenstein, *Tractatus*, 7.

Viyana Çevresi, Wittgeinstein'in metafiziğin anlamsızlığı görüşünü kabul ettiler. Görüşleri Carnap'ın 1932 tarihli makalesi " The Elimination of Metaphysics through Logical Analysis of Language/ Dilin Mantıksal Çözümlemesi yoluyla Metafiziğin Elenmesi" başlığını taşır. Gilliese göre, bu; Carnap'ın görüşlerinin Wittgeinstein'in ki ile özdeş oldukları anlamına gelmez. Carnap *Tractatus*'taki görüşleri geliştirip, farklı mantıksal yöneticiler kullanmıştır⁵¹.

Ural'ın yerinde tespiti ile Viyana - Berlin Çevresi Pozitivizmini aslında bir tür anlaşılabilirlik olarak *rasyonelleştirme* şeklinde yorumlanması mümkün: Fizik dünya, matematik ve geometri aracılığıyla, sonra da konuşma dili, mantık aracılığıyla rasyonel kalıba dökülüp kavranılmaya çalışılmıştır⁵².

Özetle, Olguculara göre, tüm metafiziksel önermelerin özelliği tecrübî/deneysel olmayışlarıdır. Yani metafiziksel bir ifade, varoluşsal anlamıyla birlikte tecrübî olmayan bir önerme olmasıdır. Olgucular böylesi ifadeleri *sahte* önermeler sayarlar. Bu iddialarının temelinde ise, bu tür ifadeleri ne mantıki ispat ne herhangi bir deney yönteminin, bu ifadelerde dile getirilen gerçekleri bilinir kılamayacakları hususudur. Metafizik hakikatlerin kaynağı, *deneysel olmayan* anlam ölçütüdür.

⁵¹ Donald Gillies (1993), *Philosophy of Science in the Twentieth Century*, Oxford:Blackwell, s. 172.

⁵² Ural (2006), *Pozitivist Felsefe*, s.23.

Her durumda metafizik, deneysel doğrulamaya müsaade etmeyen iddialar kümesidir⁵³.

⁵³ Julius Weigner R. (1960), *An Examination of Logical Positivism*, New Jersey:Littlefield, Adams& CO., s. 175-176.

3. BÖLÜM

POPPER FELSEFESİNDE METAFİZİK KONULAR

Bu bölümde, Popper' in bilim felsefesi yazılarında ele aldığı ve metafizikle ilgili sorunların en önemlileri olarak sınır belirleme sorunu, belirlenimcilik, belirlenemezlik, gerçekçilik, tarihsicilik, evrim, zihin- beden ilişkisi konuları gözükmektedir. Bu sorunlara Popper'in cevapları aşağıdaki belirtildiği şekliyle yer verilecektir:

3.1. Sınır Belirleme Ölçütü

3.2. Belirlenimcilik

3.2.1. Bilimsel Belirlenimcilik

3.2.2. Metafiziksel Belirlenimcilik

3.3. Belirlenemezlik

3.4. Gerçekçilik

3.5. Tarihsicilik ve K. Marx

3.6. Evrim ve Darwin

3.7. Zihin- Beden İlişkisi

3.1. SINIR BELİRLEME ÖLÇÜTÜ

*“Bilimin önermelerini dogmalar şeklinde
öne sürmek istemiyorsak,
onların geçerliliğini savunmamız gerekir”⁵⁴*
Popper

Bilim felsefesinin en temel sorunlarından birisi, bilimsel kuramlar ile metafiziksel kuramların farkını ortaya koyacak ölçüt arayışıdır. Bu sorun, bu yüzyıla ait bir problem olmayıp daha önceleri D. Hume ve I. Kant uğraşmışlardı. 18. Yüzyıl bilimsel devrimlerinin ve Newton fiziğinin başarıları dolayısıyla bilim, bilginin sağlam bir türü olarak düşünölmeye başlandı ve o zamana kadar bilgi olarak itibar edilen gereken dini inançlar ağır saldırılar nedeniyle kuşkulu konuma geldi.

⁵⁴ Karl Popper (2003), *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, (Çev. İ. Aka ve İ. Turan), Ankara: YKY., s. 117.

Hume dini *aldatıcı* olarak değerlendirirken, Kant'ın tutumu katı değildi. O, dinin bilimden farklı olduğunu söyledi⁵⁵.

Bu sınır tayini sorunu sadece bilim (örneğin evrim kuramı) ile metafizik (yaratılışçı kuram) arasında değil aynı zamanda astronomi bilimi ile astroloji gibi sahte bilim arasını belirlemeye de yöneliktir. Bunlara ilaveten yine 20. yüzyılda yaygınlık kazanan Psikanalizin kurucusu Freud psikolojinin yeni bir bilimi olarak kendi buluşunu Kopernikus ve Darwin'le karşılaştırır. Karl Marx'ın insanlık tarihinin tarihi yasalarını bulduğu yaklaşımı da Lenin tarafından tıpkı Darwin'in keşfine benzetilir. Karşıtlarınca Darwin'in evrim, Freud'un psikanaliz ve Marx'ın tarih öngörüsü *sahte bilim* sınıfına girmektedir⁵⁶.

Bilim ve metafiziği birbirinden ayırma sorunu olarak formüle edilen *sınır belirleme* de metafizik hem geniş anlamıyla teslis gibi *dini doktrinleri* ve *sahte bilim* gibi astrolojiyi hem dar anlamda Platon'un idealar, Hegel'in "Mutlak"ı gibi felsefecilerce üretilmiş olanları içerir. Popper çabalarını, Viyana-Berlin Çevresi'nin dine karşı bilim anlayışı yerine, sorunu *bilimle bilim olmayan arasını ayırmaya* adadı⁵⁷.

⁵⁵ Gillies, a.g.e., s. 153-154.

⁵⁶ A.g.e., s. 154-155.

⁵⁷ A.g.e., s. 155.

Popper'e göre metafiziğin anlamsızlığı Hobbes, Berkeley ve D. Hume kadar uzanır. Olgucu, Popper'e göre, *sağlam bir bilgi kuramı* veya *metodolojinin* olmasından hoşlanmadığı gibi, müspet tecrübî bilim alanının dışında *anlamlı sorunlar* olmasından hoşlanmaz. Aşağıdaki bazı Olgucu gerekçeleri Popper açımlar⁵⁸:

- (1) **Felsefi problemler**, 'sözde problemlerdir' iddiasını,
- (2) Bu görüşünü bir teklif şeklinde düşünmeyip, bir *olgu durumu* olarak ele almalarını,
- (3) 'Anlamsızlık' veya 'sahte'lik etiketlendirmelerinin kolaylığı,
- (4) 'Anlam' için *anlamı* daraltarak kullanmaları.

Çünkü Olgucu için, Popper'e göre, geçerli iki tür ifade söz konusudur:

- (1) Mantıki totolojiler ve
- (2) Tecrübî/deneysel ifadeler

Popper, bilim adamlarının fiili davranışlarının ve ya bilimin fiili süreçlerinin araştırılmasını *Tabiatçı /Doğacı*(veya bilimin tümevarımsal kuramı) *usul* diye niteler ve bu yaklaşımı reddeder⁵⁹. Ona göre, *mantık*; ancak bir ifadenin test edilip edilmeyeceğine dair karar

⁵⁸ Popper, *SM*, s.138.

⁵⁹ A.g.m., s.139.

verme ölçütünü düzenleyebilir. Kendisi bu nedenle, tecrübî bilimi *yanlışlanabilirlik* ölçütünün yardımıyla belirlemeye çalışır⁶⁰.

Popper hatta bu sınırlandırma ölçütünün Viyana Çevresi üyelerince yanlış anlaşılıp, tartışıldığını belirtir. Kendisinin *anlamlılık* üzerine değil, *sınırlandırma* üzerinde durduğunu açıklar⁶¹.

Ancak Popper' in sınır tayinine ait yeni çözümü "Evrensel ifadeler/önergeler doğrulanamaz" gibi basit bir akıl yürütmeye dayanmaktadır. Evrensel ifadeler doğrulanamamasına rağmen "Her evrensel önerme yanlışlanabilir".

Popper felsefesinin esası, görüleceği gibi, tahminlerimizin/kestirimlerimizin *eleştirilebilir* olmasıdır. Çünkü *eleştirilebilirlik* tezi, ileri sürülenlerin kontrolünü sağlar. İddialarımız; tecrübî olgulara aitse, tahminlerimiz tecrübî olarak *yanlışlaşabilirlerle* sınırlı olmak durumundadır. Popper' in gözlem ve deneye dayalı olanı *metafizik* ve *sahte bilimden* ayırma ölçütü budur. Popper sınır belirleme ölçütünü; son yüzyılda başarı kaydeden fizik ve diğer doğa bilimleri ile psikanalizin, Marksizm'in ve astrolojinin bilimsellik iddialarına uygular. Bu konuda belirlenimciliğe ve materyalizme karşı

⁶⁰ A.g.m., s.140.

⁶¹ Karl Popper (2003), *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, (Çev. . İ.Aka ve İ. Turan), Ankara: YKY. s. 354-355.

Tarihsiciliğin Sefaleti ve Açık Toplum ve Düşmanları isimli eserlerinde güçlü görüşler ileri sürer.

Popper 1958’de kaleme aldığı “Metafizik ve Eleştirilebilirlik” adlı makalesinin başlangıcında *felsefi* veya *metafiziksel* kuramdan ne anladığını beş örnekle aşağıdaki gibi açıklamaya çalışır⁶²:

(1) **Belirlenimcilik** (Determinizm) **doktrini**: Geleceğin şimdi tarafından iştirildiği ve tamamen belirlendiği tezidir. Tecrübî veya görüngüler dünyasının geleceği, dünyanın şimdiki durumundan en küçük ayrıntısına kadar tamamen önceden belirlenebilir olduğu iddiası.

(2) **İdealizm doktrini**: Berkeley’in veya Schopenhaur’ın ileri sürdüğü “Tecrübî dünya benim “idea”m (düşüncem)dır veya “Dünya benim rüyamdır” tezi.

(3) **Bilgi kuramsal akıldışıçılık** (epistemological irrationalizm): Kant’tan bu tarafa insan aklının *kendinde nesneler dünyasını* elde edemeyeceğimizden ya sürekli bilme arzumuzdan vazgeçmemiz veya başka bir yere yerleştirilmesi gerekiyordu. Popper’ e göre bilme arzumuzdan vazgeçemeyeceğimizden güdü, şiirsel ilham, haller veya duygular gibi *akıldışı* veya *akıl-üstü çıkarımlara* başvurulur.

⁶² Popper, MC, s. 209-211.

(4) **İradecilik** (Voluntarizm)de: Kendinde nesne, iradedir.

(5) **Hiççilik** (Nihilizm)de: Kendinde şey, Yokluktur.

Popper' in bu felsefi/ metafiziksel kuramların her birine yönelteceği eleştirileri söz konusudur. Dikkatlice düşündükten sonra bu kuramların *yanlış* olduğunu ve kendi felsefi konumunu tüm netliğiyle ortaya koymaya, geliştirmeye çalışır ve açık yüreklilikle seslendirir⁶³:

Popper'in 4. ve 5. maddelerde ileri sürülen *felsefi metafiziklere* karşı kendi makalesindeki değerlendirmeleri de ilginçtir. O, Kant'ın "Gerçek dünyanın tam bir bilgisine sahip olamayacağımız" görüşünü itiraf etmesine rağmen ne fiziğin ne herhangi bir bilimin ne de "dünya iradedir" diyen iradecilerin bu konuda bize yardımcı olamayacağını açıkça belirtir.

Hiççilerimize ve kendi (muhtemelen başkalarının da) canlarını sıkan *varoluşçulara* gelince, onlara sadece acıyacağını ve "onların Mozart'ın müziğine sağır veya Perugino'nun renklerine kör kalan biri gibi dünya hakkında konuştuklarından kör, sağır ve zavallı biçareler olmalılar" der. Andığı bu beş kuramın da yanlış olması gerektiğini ancak onların hiçbirinin çürütülemez olmadığına asla inanmadığına dikkat çeker.

⁶³ A.g.m., s. 211.

Popper, bir kuramın doğruluğunun; o kuramın *doğrulanabilirliği* olduğunu iddia edenlere, bunun açık bir yanlış olduğunu, eşit bir şekilde birbiriyle bağdaştıramayan ve çürütülemeyen *belirlenimcilik* ve *belirlenemezliği* örnek vererek karşı çıkar. Bağdaştırılmaz iki teorinin ikisi de doğru olamaz. Çürütülebilirlik- nasıl yorumlanırsa yorumlansın- *doğruyu gerektirmez*. Popper bu konuda çürütülemezliğin iki anlamına işaret eder⁶⁴:

(1) Çürütülemezliğin *mantıki* anlamı: bu, tamamen *tutarlılık* anlamına gelir. Ancak bir *kuramın doğruluğunun*, kuramın *tutarlılığından çıkarılamayacağı*nın *açık* olduğunu belirtir.

(2) Sadece mantıki/ çözümlemesel (analitik) değil aynı zamanda tecrübi(: deneysel)/bireşimsel(empirik/sentetik) varsayımlar anlamında: *Tecrübi çürütmeler*. Çürütülemezlik bu ikinci anlamıyla “Tecrübi olarak çürütülemez”, “Mümkün tecrübi bir ifadeyle bağdaştırılabilir” veya “bağdaştırılabilir mümkün her tecrübe” anlamına gelir.

Popper bir kuramın veya bir ifade(önerme)nin mantıki ve tecrübi/deneysel çürütülemezliğinin kuramın yanlışlığıyla birleştirilebileceğini düşünür. Mantıki çürütülemezlik bağlamında *her tecrübi ifade ve olumsuz*

⁶⁴ A.g.m., s. 212.

mantıki olarak çürütülemez. “Bu gün Pazartesidir” ve “Bugün Pazartesi değildir” örneğini verir. Her iki önerme çürütülemezse de, *mantıken çürütülemez yanlış önermeler* söz konusudur.

Tecrübi çürütülemezlikte durumun farklı olduğunu, tecrübi çürütülemez ifadelerle en basit örnek olarak *mutlak varoluşsal ifadeleri* gösterir. Belli bir mekân ve zamanla sınırlandırıldığında, o ifadenin çürütülebilir bir ifade olacağını örnekler. **Mutlak ifadeler tüm evrene uygulanır. Bu nedenle o ifadeyi çürütecek hiçbir usul olamaz.** Çünkü tüm kâinatı araştırmış olsak bile, aradığımızı keşfetmekte başarısızlığımıza rağmen mutlak varoluşsal ifadeler çürütülemeyecektir. Her zaman bakmadığımız bir yer olabilir⁶⁵. Popper için bir kuramın mantıki veya tecrübi/deneysel çürütülemezliği, kesinlikle kuramın doğru olması için yeterli neden görülmez. Diğer bir ifade ile anılan felsefi kuramlar çürütülemez ancak yanlışlırlar.

Popper; yıllarca önce *tecrübi* veya *bilimsel* kuramları *tecrübi olmayan* veya *bilimsel olmayanla* ayırmada tecrübi/deneysel kuramları **çürütülebilir** olanlar olarak, tecrübi/deneysel olmayan kuramları da **çürütülemez** olarak almayı önerdi. Bir kuramın ciddi bir *test edilmesi*, Popper açısından, kuramı çürütmeye yönelik bir girişimdir. Bu sebeple kuramı **test etme; çürütülebilirlik** veya **yanlışlanabilirlik** ile aynıdır.

⁶⁵ A.g.m., s. 212-213.

Kuramlar, *deneysel* olarak test edildiğinde “bilimsel” veya “tecrübî”dirler. Popper’in *çürütülebilirlik* tezi kabul edildiğinde *felsefi veya metafizik kuramların çürütülemezliği* ortaya çıkacaktır. Popper bunun farkındadır ve “Doğru ve yanlış felsefi kuramları nasıl ayıracığımız?”ın ciddi bir sorun oluşturduğunu görür. Sorunu çözmek için *kuramları* aşağıdaki şekilde sınıflar⁶⁶:

(1) **Mantıki veya matematiksel kuramlar:** Doğru veya yanlışlığını bilmediğimiz bir matematik kuramı, çürütmeye çalışılarak sınanır. Başarısızsak tekrar ispatlamaya veya olumsuzunu denenir. Çürütmelere devam edilir bir karara ulaşıncaya kadar. “Görevimiz; test etme, yani iki veya daha fazla karşı kuramları eleştirel gözden geçirme. Kuramları, bir sonuca ulaşıncaya kadar birini veya diğerini çürütmeye çalışarak çözeriz. Sadece Matematikte böylesi kararlar genelde nihaidir...”⁶⁷.

(2) **Tecrübî/deneysel veya bilimsel kuramlar:** “Tecrübî ilimlere göz attığımızda, bir ilke olarak, temelde aynı süreci takip ettiğimizi görüyoruz. Kuramlarımızı test ediyoruz: Eleştirel olarak onları gözden geçiriyoruz. Onları çürütmeye çalışıyoruz. Tek önemli fark,

⁶⁶ A.g.m., s. 212-214.

⁶⁷ A.g.m., s. 215.

şimdi *tecrübî nedenleri* eleştirel gözden geçirmelerimizde ileri sürebilmemizdir...”⁶⁸

(3) **Felsefi veya metafiziksel kuramlar:** *Felsefi kuramın çürütülemezliğini gözden geçirmek mümkün müdür? Yani, çürütülemez bir kurama akli olarak girmek mümkün müdür? Ne ispatlanabilir ne de çürütülebilir bir kuramın lehinde veya aleyhinde hangi akledilebilir kanıtlar ileri sürülebilir?*

Popper kendince bu sorunu şu şekilde çözmeye çalışır: Her akli kuram; ister bilimsel ister felsefi olsun, belli problemleri çözmeye çalıştığı ve belli bir problem durumu bağlamında *akli olarak tartışılabilirliği* sürece aklidir. Şu halde, **kuram; çürütülemez ve tecrübî olmasa bile, doğrudan eleştirel tartışmaya uygun olmalıdır**: Problem çözüyor mu? Diğer kuramlardan daha iyi çözüyor mu? Çözüm basit mi, yararlı mı? Bu durumda çürütülemez diye düşünülen kuramlar hakkında bile bir eleştirel tartışma mümkündür. Berkeley’in *idealizmi* ve Hume’un *akıldışıcılığı* ve Kant’ın *belirlenimciliğe* ilişkin görüşlerinin akli ve eleştirel olarak eleştirilebileceğini belirtir⁶⁹.

Çünkü Popper’e göre, *felsefi bir problemin keşfi* bir keresinde veya her zaman için *kısmen nihaidir*. Fakat

⁶⁸ A.g.m., s. 215.

⁶⁹ A.g.m., s. 216-217.

felsefi problemlerin çözümü asla bitmez. Çözümü, nihai bir ispat veya nihai bir çürütme olamaz. Ancak eleştirel akılcılık sayesinde, bir problem durumunun farklı mümkün çözüm yollarının ve temel varsayımlarının eleştirel gözden geçirilmesi sağlanabilir⁷⁰.

Usule ilişkin ilkeler; diğer usule ilişkin ilkelerle ve Popper' in sınır belirleme ölçütü ile ilgili olup, değişmez tümdengelimsel veya mantıksal değildir⁷¹. Bazı metafiziksel veya felsefi doktrinler, usul ilkeleri olarak yorumlanabilir: "Nedensellik ilkesi" ve nesnellik problemi gibi. Düşünüre göre, kuramsal felsefenin problemlerinin çoğu; usul sorunu olarak görülebilir⁷².

" ... (Y)eni fikirlere sahip olmanın mantıki bir yöntemi veya bu sürecin mantıki bir inşası olarak böyle bir şey yoktur. Görüşüm şöyle ifade edilebilir: Her keşif ' akıldışı bir öge ' veya ' yaratıcı bir sezgi' Bergson'cu anlamda içerir... "⁷³.

Yukarıdan itibaren söylenenleri toparlayacak olursak, bir kuramı bilimsel kılan ve sahte veya metafizikten ayıran ölçütün sınır problemi olduğu ve bununda çözü-

⁷⁰ A.g.m., s. 219.

⁷¹ Popper, SM, s. 141.

⁷² A.g.m., s. 142.

⁷³ A.g.m., s. 134.

münün sınanabilir, yanlışlanabilir yada çürütülebilir olmasıdır.⁷⁴

⁷⁴ Irzık (2001), “Yanlışlamacı Bilim Felsefesi: Genel Bir Değerlendirme”, s. 19.

3.2. BELİRLENİMCİLİK

“Kuvantum fiziği, kendilerinin de daha önce ifade ettikleri gibi, yaratıcılarının bile çözemediği bir bulmaca olarak kalmıştır.”⁷⁵

Thirring

Popper öncelikle belirlenimciliği *dini, bilimsel ve metafiziksel* diye kısımlara ayırır, lehlerindeki argümanları gözden geçirmeye çalışır. Belirlenimcilik düşüncesini; dünyanın hareket eden bir resim- film benzetmesi ile özetlemeye çalışır: yansıtılan *şimdi*dir, gösterilmiş olan *geçmiş* ve henüz gösterilmemiş olanda *geleceği* oluşturur. Filmde, gelecek geçmişle birlikte ve *gelecek* geçmiş gibi sabittir. Seyirci herhangi bir gelecek olay gibi gele-

⁷⁵ Popper (2003), *a.g.e.*, s. 249.

ceği bilmeyebilir. Gerçekte *gelecek*, filmin yapımcısıncı bilinecek içinde - dünyanın yaratıcısına bilindiği gibi⁷⁶.

Yazılarında çok az bahsettiği *dini belirlenimcilik*-geleceği belirlemeye yönelik ilahi kudrete ait düşünceler ve geleceğin Tanrı'ya şimdi bilineceği ve bu sebeple önceden bilinebilir ve sabit olduğunu ima eden ilahi bilmeye bağlantılıdır⁷⁷.

Ayrıca belirlenimciliği, Popper *indirgemecilik* tezi ile de yakından ilişkili görür ve tartışır⁷⁸:

(1) Biyolojiyi fiziğe veya fiziği kimyaya indirgeyebilir miyiz?

(2) Biyolojiyi (Canlılara atfedilen öznel bilinç deneyimlerini) biyolojiye indirgeyebilir miyiz? 1. Soruya olumlu cevap verilirse, bunlar fizik ve kimyaya indirgeye bilir miyiz?

(3) Kişinin kendi bilinci ve insan aklının yaratıcılığını, hayvansal deneyimlere indirgeye bilir miyiz? 1. ve 2. Soru olumlanıyorsa, bunlar fizik ve kimyaya indirgeyebilir miyiz?

Popper, bunların kısmen cevaplarının “indirgeme” den ne anlaşıldığına bağlı olduğunu belirtmekle birlikte, anlam çözümlemesi yerine, başarılı/ başarısız in-

⁷⁶ Karl Popper *The Open Universe*, Totowa:1982, Rowman& Littlefield. s. 5.

⁷⁷ Popper, a.g.e., s.5.

⁷⁸ A.g.e., s. 131.

dirgeme örnekleri üzerine tartışmaların yürütülmesi taraftarıdır. İrrasyonel sayıların doğal sayılara indirgemenin başarısızlığına dikkat çekerken aynı zamanda indirgeme programlarının bilimsel etkinliklerin parçası olduğunu zikreder⁷⁹.

3.2.1. Bilimsel Belirlenimcilik

Bilimsel belirlenimcilik; bize doğa yasaları ile birlikte geçmiş olayların yeterli kesin bir betimlemesi verilirse, herhangi bir olayın istenilen kesinlik derecesinde akli olarak tahmin edileceği iddiasını ileri sürer. Klasik fiziğin belirlenimciliği gerektirdiği savunulsa da, Popper; klasik fiziğin geçerliliği durumunda bile, dünyaya herhangi bir *belirlenimcilik* yükleyemeyeceği düşüncesindedir. Einstein'ın konumu belirlenimci olmaktan öte *gerçekçidir*⁸⁰.

Tarihi olarak bilimsel belirlenimcilik; Popper'e göre *Tanrı düşüncesi* yerine *doğa düşüncesinin* ve *ilahi kanun* yerine *doğa yasasının* ikame edilmesinin bir sonucudur ve⁸¹ dini belirlenimciliğin doğacı ve akılcı terimlere aktarımının bir türüdür⁸². İşte modern zamanlarda, Kepler yasalarının ve Newton gök dinamiğinin

⁷⁹ A.g.e., s. 134.

⁸⁰ A.g.e., s. 1-2.

⁸¹ A.g.e., s. 5.

⁸² A.g.e., s. 6.

başarısı; “bilimsel” belirlenimciliğin evrensel kabulüne yol açtı. Oysa Popper Newton mekaniğinin “bilimsel” belirlenimciliği gerektirmediği düşüncesindedir⁸³.

3.2.2. Metafiziksel Belirlenimcilik

Metafiziksel belirlenimcilik, Popper’e göre, bu dünyadaki tüm olayların sabit veya değiştirilemez veya önceden belirlenmiş olduğunu savunur. Bu olayların ne herhangi bir kimsece bilineceğini ne de bilimsel araçlarla tahmin edileceğini iddia eder. Nasıl geçmiş değiştirilemezse, bu yaklaşımda *gelecek de değiştirilemez*. Anlaşılacağı gibi metafiziksel belirlenimcilik test edilemez,⁸⁴ fakat *tartışılabilir*. Dünyanın içerden tam tahmininin imkânsız oluşu, dünyanın dışarıdan tamamen, belki İlah tarafından, belirlendiği imkânı bırakır⁸⁵.

Sınanama ve deneysel içerik eksikliği, düşünürümüz açısından anlamsızlığın değil mantıki zayıflığın bir göstergesidir. Belirlenimcilik türlerinin leh ve aleyhteki argümanları arasında en güçlü olanları *bilimsel belirlenimciliği* destekler görünenlerdir⁸⁶.

Popper, bulutlara ilişkin bilgilerimizin artması ve saatlerin başlangıç koşulları hakkındaki bilgilerimizin

⁸³ A.g.e., s. 7.

⁸⁴ A.g.e., s. 8.

⁸⁵ A.g.e., s. 87.

⁸⁶ A.g.e., s. 8.

detaylanması durumunda, tahmin edilebilir olaylar (gezenlerin veya saatlerinin hareketleri) ile tahmin edilemeyen olaylar (hava ve mevsimlerin hareketleri) arasındaki yaygın ortak kanı ayrım argümanını geçersiz bulur⁸⁷.

Psikolojik sebeplerin mevcudiyetini inkâr etmesine rağmen, davranış ve fizyolojiden gelen argümanları geçersiz görür⁸⁸. Psikolojiden gelen argümanlar da buna dâhil edilir. Fiziksel dünyanın belirlenimci olduğu ön yargısı; belirlenimci bir fiziksel dünyada belirlenemezci bir davranışa yer bırakmaz. Çünkü bütün davranışlar, fiziksel dünyadaki olaylardan oluşur⁸⁹.

Metafiziksel belirlenimcilik dünyaya ait ontolojik olana gönderme yaparken, bilimsel belirlenimcilik bilgimize, epistemik olana gönderme yapar.

⁸⁷ A.g.e., s. 18.

⁸⁸ A.g.e., s. 20.

⁸⁹ A.g.e., s. 25.

3.3. BELİRLENEMEZCİLİK

“... Elektronun geçmişiyle ilgili hesaplamalarda, herhangi bir fiziksel gerçeği göz önünde bulundurup bulundurmamak, keyfe kederdir.”⁹⁰

Heisenberg

Bu konuyu ele aldığı “Belirlenemezçilik ve İnsan Hürriyeti” isimli makalesinde Popper konuyu *bulutlar ve saatleri* örnek vererek açıklamaya çalışır: Bir taraftan, solda *bulutlar* öyle bir *fiziksel sistemi* temsil eder ki, gazlar gibi oldukça düzensiz ve az veya çok tahmin edilemezlerdir. Diğer taraftan, sağda düzenli ve hareketleri oldukça tahmin edilebilir fiziksel sistemleri temsil etmek üzere güvenilir sarkaca sahip bir *saat* örneği verilir.

⁹⁰ Popper (2003), *a.g.e.*, s. 253.

Tahmini güç bazı doğal olayları gelip giden *bulutlarla*, düzenli ve tahmin edilebilir olayları ise *saatle* anlatmaya girişir ve pek çok doğal süreç ve olayların bu düşünülen iki ayrı nesne arasında yerleştirilebileceğini belirtir. Değişen mevsimleri birazcık güvenilmeyen saatlere benzetir ve bitkilerin yerlerinin saatlere daha yakın olduğunu, hayvanları ise bulutlardan uzağa koymamak düşüncesindedir⁹¹.

Fizikteki Newton devriminin şu şaşırtıcı önerme gibi olduğunu seslendirir: *Tüm bulutlar, saatlerdir* ve bu görüşü *fiziksel belirlenimcilik* olarak adlandırır⁹².

İnsanlar, Kepler'in başarısı ve Newton kuramı sayesinde gezegenlerin hareketleri tüm detaylarıyla tahmin edilebileceğini düşündüler. Ancak öğrenmeye istekli ve bilginin gelişimine ilgi duyan tüm açık zihinli insanların, yeni kurama döndükleri biliniyor. Böylece fiziksel belirlenimcilik aydınlanmacı insanlar arasında hâkim bir inanca döndü. Amerikan matematik, fizikçisi felsefecisi Charles Sanders Peirce'in 1892 yılında Newton kuramının doğru olsa bile bulutların mükemmel saatler olduğuna inanmaya *herhangi geçerli bir neden veremeyeceğini gösterdiğine* dikkat çeker⁹³.

⁹¹ Karl Popper (1965), "Indeterminism and Human Freedom", *Popper Selections* içinde, s. 247.

⁹² A.g.m., s. 250.

⁹³ A.g.m., s. 251.

Peirce, Popper'e göre, dünyanın sadece Newton yasalarıyla değil aynı zamanda rastgele, düzensiz ve tesadüfî yasalarla: istatistikî olasılık yasalarıyla yönetildiğini tahmin etti. Böylece *bulutlarla saatlerin iç içe geçtiği* bir dünya düşündü. Yani bir dereceye kadar *bütün saatlerin bulutlar olduğu* görüşünü benimsemeye cesaret eden Newton sonrası ilk fizikçi ve felsefecidir. Klasik fiziğin düşüşü ve yeni kuvantum kuramının yükselişi ile birlikte fizikçiler de fiziksel determinizmi yıkmaya hazır oldular. Bugün *belirlenemezcilik* Max Planck, Erwin Shrödinger ile hâkim moda oldu⁹⁴. Popper belirlenemezcilik doktrinin *doğru* olduğunu kabul eder ve kendisini belirlenemezci olarak takdim eder⁹⁵. Belirlenemezcilik lehine argümanları:

- (1) Bilimsel bilginin tahmini özelliği,
- (2) Geçmiş ve geleceğin simetrik olmayışı,
- (3) Kendimiz hakkında bazı şeyler var ki *bilimsel yöntemlerle* kendimizi tahmin edemeyiz. Bilimsel bilginin gelişme sürecinde elde edeceğimiz sonuçları, bilimsel olarak önceden kestiremeyiz⁹⁶. Hiçbir fiziksel sistemin tamamen içerden önceden kestirilemeyeceği anlaşıyor.

⁹⁴ A.g.m., s. 252.

⁹⁵ Popper, *OU*, s. 41.

⁹⁶ A.g.e., s. 62.

3.3.1. Metafiziksel Belirlenemezcilik

Metafiziksel belirlenemezcilik de Popper'in anlayışına göre, *metafiziksel belirlenimcilik* gibi test edilemez. *Belirlenimci olmayan metafiziği* deneye daha yakın görmekte ve yeni sorunlar yaratmayacağı görüşündedir.

Fiziksel belirlenemezcilik, felsefi belirlenemezcilik gibi nedensiz olaylar olduğunu ileri sürmez. Yani Popper yaklaşımına göre, daha önceden, neden tamamen belirlenmeden her olayın *bir nedeni* olabilir. Metafiziksel belirlenemezliliğin, bizi yaratıcılığa ve özgür irade düşüncelerine müsaade ettiğini göstermeye çalışır.⁹⁷

Dünyanın katı yasalarla yönetilip, yönetilmediği sorusunu Popper fizikötesi olarak değerlendirir ve *bulduğumuz yasaların; varsayımlar* olması dolayısıyla yeniden değiştirilebilir yasalar, olduğuna değinir⁹⁸.

“İtiraf etmemiz gerekirse: Aslında hiçbir şey bilmiyoruz; ama bulmacayı çözüyoruz. Bulmacayı çözerken de, doğada sırrını çözdüğümüz yasaları ortaya çıkarabileceğimize ilişkin bilimsel olmayan, fizikötesi inançla kendimizi yönlendiriyoruz.”⁹⁹

⁹⁷ Keuth (2005), *The Philosophy of Karl Popper*, s. 268-270.

⁹⁸ Popper (2003), *a.g.e.*, s. 281.

⁹⁹ A.g.e., s. 314.

3.4. GERÇEKÇİLİK

“Matematiğin önermeleri gerçeğe ilgili olduğu sürece, kesinlik taşımaz; kesin oldukları sürece de, onların gerçeğe ilişkisi yoktur”¹⁰⁰

Einstein

Popper, “Gerçekçilik” isimli makalesinde *gerçekçiliği* genel ortak duyuya ait, *görüngü* ile *gerçeklik* arasını ayıran ve gerçekliğin pek çok farklı varyantlarının bulunduğu dikkat çekip, bu konudaki tezinin gerçekçiliğin ne ispatlanabilir ne çürütülebilir olduğu yönünde olduğunu belirtir. Tecrübi/deneysel bilimsel kuramlar çürütülebilir fakat *gerçekçilik çürütülemez* tıpkı pek çok felsefi veya metafiziksel kuramlar gibi¹⁰¹

¹⁰⁰ A.g.e., s. 357.

¹⁰¹ Karl Popper (1970), “Realism”, *Popper Selections* içinde, s. 220.

Önerisi “... Gerçekçilik sadece ispatlanamaz değil, idealizm gibi aynı zamanda çürütülemezdir; ne belirtilecek bir olay ve ne kavranabilir bir deneyim gerçekçiliğin etkili bir çürütmesi olarak ele alınabilir. Böylece, pek çok sorunda olduğu gibi, bu sorunda da kesin bir kanıt olmayacaktır. Fakat gerçekçiliğin lehinde veya idealizme karşı argümanlar vardır”¹⁰².

Popper bunları aşağıdaki şekilde sunmaya çalışır:

(1a) Gerçekçiliğin, genel ortak duyumun bir payını oluşturması.

(1b) Karşı kanıtların sadece felsefi olmayıp aynı zamanda eleştirisiz, sıradan kabul edilen ortak duyuma, Popper’ in kendi nitelmesiyle ‘Zihnın Kova Kuramı’na dayanması.

(2) Gerçekçi olmayan Ernest Mach veya Eugene P. Wigner gibi bilim adamları bulunmasına rağmen, Popper’in kendisi bilimin gerçekçilikle ilgisine cahil kalmamamız gerektiğine dikkat çeker ve hepsi olmasa bile fiziksel, kimyasal ve biyolojik kuramların; doğru iseler, gerçekçiliğin de aynı şekilde doğru olması gerektiği anlamında bir *gerçekçilik içerdiğinin iddia edilebileceğini* vurgular. Bu nedenle bazılarının, ‘bilimsel gerçekçilikten’ söz ettiklerini, oysa kendisinin test edilebilirlikten yoksun olması

¹⁰² A.g.m., s. 221.

nedeniyle gerçekçiliği 'bilimsel' olmak yerine 'metafiziksel' olarak nitelermeyi tercih ettiğini açıklığa kavuşturur¹⁰³.

İnsanlar, bilimdeki çabaları; tasvir ve gerçekliği açıklama olarak düşünebilirler. Popper' in yaklaşımı çerçevesinde ise, bilim adamları; bu alanda *doğruya yakın* veya *doğru olduğunu umut ettiğimiz tahmini kuramlarla* uğraşyoruz. Bilimsel kuramlarımızın 'Bilimsel gerçekçiliği' gerçeklik yönlerini veya belli olguları doğru betimleyerek doğruya daha fazla yaklaştırmasıdır.

(3) Bilimdeki tüm argümanlar düşürülse bile Popper *dilden* gelen argümanların kalıcılığından ve karşı argümanların *dil içinde* formüle edileceğine değinir ve insan dilinin *betimleyici* ve *argümansal*/ istidlali yapısına dikkat çeker¹⁰⁴.

(4) Popper için “ hataya karşı hiçbir garanti yoktur. Aynı zamanda, hiçbir gerçeklik yoksa, sadece rüya veya illüzyonlar varsa, tüm görüşlerimizin yanlışlığı ve doğruluğu sorunu ve kuramlar yararsızlığa dönüşür”¹⁰⁵.

Buradan hareketle gerçekçiliğe karşı alternatif olarak *pozitivizm(olguculuk)*, *idealizm*, *fenomenalizm* gibi

¹⁰³ A.g.m., s. 221-222.

¹⁰⁴ A.g.m., s. 222.

¹⁰⁵ A.g.m., s. 223.

yaklaşımları Popper *sübjektivist* görüp, *gerçekçiliği* tek anlamlı hipotez olarak kabul etmeyi önerir. Zamanının iki büyük düşünürü Einstein ve Winston Churchill'in bu konudaki görüşlerine yer verir¹⁰⁶:

Einstein "Nesneleri yani fiziksel nesneleri... nesnelere ait mekansal, zamansal yapılarıyla birlikte kabulumuzda 'her hangi' "metafiziksel tehlike" görmüyorum." der¹⁰⁷.

Churchill, 'Düşündüğümüzün dışında hiçbir şeyin mevcudiyetini kabullenmeyen' üniversite eğitimi görmüş kuzenlerinin ispata yönelik rahatsız edici argümanlarına karşı şunları yazar: "... Tekrar vurguyla ifade ediyorum ki, güneş gerçektir ve aynı zamanda onun sıcaklığı da- aslında Cehennem kadar sıcak ve eğer metafizikçiler bundan kuşku duyuyorlarsa, oraya gitmeliler ve görmeliler"¹⁰⁸.

Popper, Churchill'in argümanının sübjektivistlere karşı mükemmel bir çürütme olduğunu ancak gerçekçiliği ispatlayamayacağını, hem *sübjektivizme* hem *idealizme* gelecekte cahil kalınabileceği düşüncesindedir¹⁰⁹.

Metafiziksel gerçekçilik tutarlı bir dünya kavramı inşasına imkân vermesi bakımından *metafiziksel idealizme* tercih edilir.

¹⁰⁶ A.g.m., s. 223-224.

¹⁰⁷ A.g.m., s. 224.

¹⁰⁸ A.g.m., s. 225.

¹⁰⁹ A.g.m., s. 225.

3.5. TARİHSİCİLİK VE K. MARX

“Geçmiş’in gerçekte nasıl olduysa, öyle bir tarihi olamaz. Sadece tarihsel yorumlar olabilir, bunlarınsa hiç biri nihaî değildir; her neslin de kendi yorumlarını yaratma hakkı vardır. Ama sadece böyle bir hakkı değil, neredeyse böyle bir ödevi vardır; çünkü burada tatmin edilecek acil bir gereksinim bulunmaktadır.”¹¹⁰

Popper

Popper tarihsiciliği; sosyal ilimlerin usulüne ait tartışmalarda eleştirel düşünmeyi kullanmayan ve tarihin evriminin altındaki “yönelimler” veya “yasalar”, “uyumlar” veya “kalıplar”ın sosyal disiplinlerde ortaya

¹¹⁰ Karl Popper (2001), *Hayat Problem Çözmektir* (Çev. A. Nalbant), İstanbul, YKY., s. 149.

konulabileceğini varsayan tarihe ait *kehanet* olarak değerlendirir¹¹¹.

Sosyal ilim, ancak *tarihtir* tezini ileri sürer. Tarih, toplumsal gerçekliğin tamamen farklı olduğunun tanığıdır¹¹². Tüm toplum mühendisliği; ne kadar kendisini gerçekçi ve bilimsel karakterde sunarsa sunsun, hayali bir bir rüya olarak kalmaya mahkûmdur¹¹³. Popper'e göre;

“ ... (T)arihi sınıf mücadelesinin ya da ırkların üstünlük mücadelesinin tarihi olarak veya dini düşüncenin tarihi olarak veya “açık” “kapalı” toplum arasındaki mücadelenin tarihi olarak ya da bilimsel ve endüstriyel ilerlemenin tarihi olarak yorumlamak mümkündür. Bütün bunlar az veya çok ilginç *bakış açıları*dır ve bu halleriyle hiç de itiraz edilebilir nitelikte değildirler.

Fakat tarihsiciler, onları böyle takdim etmezler; tarihsiciler, hem önerilere açık hem de keyfi olacak bir şekilde, temelde aynı düzeyde

¹¹¹ “Karl Popper (1936), “*Historicism*” *Popper Selections* içinde, s. 290.

¹¹² A.g.m., s. 298.

¹¹³ A.g.m., s. 299.

olan bir yorumlar çeşitliliğinin olacağına inanmaz. Bunun yerine bu bakış açılarını “bütün tarihin sınıf mücadelesi tarihinden ibaret olduğu” nu vs. iddia eden öğretiler ve teoriler şeklinde sunarlar.”¹¹⁴

Tarihsicilik tezini çürütmeye yönelik Popper aşağıdaki argümanları sunar:

(1) Bilimsel bilginin gelecek gelişimini akli veya bilimsel yöntemlerle önceden kestiremeyiz.

(2) İnsanlık, tarih boyunca insan bilgisinin gelişiminden oldukça etkilenir.

(3) Bu nedenle bizler insanlık tarihinin geleceğini kestiremeyiz.

(4) Bu kuramsal bir tarih olasılığını, reddetmemiz gerektiği anlamına gelir. Tarihi kestirime (bir temel olmak üzere) hizmet eden tarihi gelişmeye ait hiçbir kuram olamaz.

(5) Tarihsici yöntemlerin temel amacı yanlış kavranılmış ve tarihsicilik çökmüştür¹¹⁵.

¹¹⁴ Karl Popper (2000), *Tarihselciliğin Sefaleti*, İstanbul, İnsan Yay., s. 140.

¹¹⁵ Bkz. Popper, *OU*, s. 63 ve yine Popper, *TS*, s. 23-24, ayrıca Keuth, *The Philosophy of Karl Popper*, s. 201.

Marx'ı eleştiren güçlü 20.yy düşünürlerinin başında Popper gelmektedir. Öyleki Bryan Magee Popper düşüncesini tanıtırken “Akıllı bir insanın Poper’ın Marx eleştirisini okuduktan sonra, hala bir Marxist olarak nasıl kalacağını anlayamadığını” itiraf eder. Poper’ın Marx eleştirisi tümünden ve tek taraflı değildir.¹¹⁶

Popper Marx’ın yaklaşımına iki temel eleştiri yöneltir¹¹⁷:

(1)Marxsizm, yanlışlanamaz ve bu nedenle bilimsel değildir.

(2)Marx’ın metodolojisi, tarihsiciliğin bir versiyonudur.

Marx’ ın tarihsiciliği, tarihi bir sınıf çatışması tarihi olarak öngörmesidir. Popper Marx’ın hem bu tarihsici yaklaşımı hem tarihi materyalizminin ret edilmesi gerektiği kanaatindedir. Marx’ın sosyal olayları belirleme de ekonomik ilişkilerin rolünü fazlasıyla abarttığına inanır.

¹¹⁶ Gorton, *Karl Popper and the Social Sciences*, s. 81.

¹¹⁷ A.g.e., s. 85.

3.6. EVRİM VE DARWIN

Evrım düşüncesi Charles Darwin'le başlamış değildir. Doğu ve Batı düşüncesinde Darwin'i önceleyen düşünür ve bilim adamları söz konusudur.

Tüm bilimsel kuramlar; Popper açısından defalarca başarılı olarak testten geçmiş ve test edilmiş olsalar bile, **tahminlerdir/kestirimlerdir**¹¹⁸. Bu bağlamda Charles Darwin' in evrim kuramını ele alır ve onun alana en önemli katkısı olan *doğal ayıklanma* kuramının test edilmesinin çok zor olduğunu ifade eder. Bu konuda hem Darwin karşıtlarının hem C. H. Waddington, Ronald Fisher, J.B.S. Haldane ve George Gaylord Simpson gibi ileri gelen Darwincilerin *doğal ayıklanma* nın bir *totoloji* olduğunu belirtmelerine rağmen, Popper bir totolojinin açıklama gücünün açıkça sıfır

¹¹⁸ Popper, NSSS, s.241.

olduğuna değinir¹¹⁹. Bu konudaki görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Büyük bir ilgiye rağmen ve (bir totoloji olarak) doğal ayıklanma kuramının nasıl test edilemez olduğunu açıklamaya çalıştım. Benim çözümüm; doğal ayıklanma kuramının, ***en başarılı bir metafiziksel araştırma programı*** olduğudur. Pek çok alanlarda detaylı sorunlar çıkarır ve bu problemlere kabul edilebilir nasıl bir çözüm olduğunu bize söyler.

Hala doğal ayıklanmanın bir araştırma programı olarak bu şekilde işlediğine inanıyorum. Yine de doğal ayıklama kuramının mantıki statüsü ve test edilebilirliği hakkında anlayışımı değiştirdim ve geri dönüş fırsatına sahip olduğum için memnunum. Umarım ki, benim fikri dönüşüm, doğal ayıklanmanın statüsünü anlamaya birazcık katkı yapabilir.

Önemli olan doğal ayıklanmanın açıklayıcı görevini anlamaktır; bilhassa doğal ayıklanma kuramı ol-

¹¹⁹ A.g.m., s. 242.

maksızın neyin açıklanabileceğini anlamaktır.

Yeterli derecede az ve yeniden üreyebilecek ayrı popülasyonlar için biz, doğal ayıklanma olmaksızın, Mendelci gen kuramını ve mutasyon kuramını “genetik çeşitlilik/farklılık” olarak adlandırılanı tahmin etmekle birlikte, yeniden terkinin yeterli olduğu hatırlatmasıyla başlayabiliriz...

Darwin’in çağdaşı Moritz Wagner, tabii ki bir ön Mendelci olarak bu durumun farkındaydı. O, bu sebeple coğrafi farklılık yoluyla yeniden üretimi mümkün kılan *genetik çeşitlilik aracılığıyla bir evrim kuramını* tanıştırdı.

Doğal ayıklamanın görevini anlayabilmek için Darwin’in Wagner’e cevabını hatırlamak iyidir. Darwin’in Wagner’e esas cevabı şuydu: Şayet hiç bir doğal ayıklanma yoksa, göz gibi açıkça planlanmış organların evrimini açıklayamazsınız. Veya diğer bir ifade ile, doğal ayık-

lanma olmaksızın, Paley'in sorununu
çözemezsiniz"¹²⁰

Bilindiği gibi doğal ayıklanma kuramı; tüm canlıların, özellikle *tasarım delili* olarak yorumlanacak yüksek derecedeki karmaşık organların mevcudiyetini, tüm canlı davranış formlarını doğal ayıklanmanın bir sonucu- Yararsız olanın ortadan kalkacağı ve yararlı olanın kalacağı, şans benzeri mirasla alınabilir çeşitliliğin sonucu olarak- evrimleştiğini iddia eder.

Kuramı, Popper oldukça cesur ve oldukça kuşatıcı, tikel durumları dikkate almamakla değerlendirir:

“Bu kapsamlı tarzda formüle edildiye, kuram sadece çürütülebilir değildir, gerçekten çürütülmüştür. Çünkü tüm organlar yararlı bir amaçta hizmet etmezler: Darwin'in kendisinin de işaret ettiği gibi, tavus kuşunun kuyruğu gibi organlar ve yararlılığı açıklanamayacak tavus kuşunun kuyruk sergilemesine benzer ve bu nedenle doğal ayıklanmayla olmayan davranış programları vardır. Darwin bunları alternatif seks tercihiyle, yani, *seksüel seçme* yoluyla açıkladı... Diğer bir ifade ile bana

¹²⁰ A.g.m., s. 242-243.

öyle geliyor ki biyolojideki pek çok kuram gibi, çok sayıda önemli durumlar için savunuluyor olsa bile, doğal ayıklanma yoluyla evrim kesinlikle evrensel değildir”¹²¹.

Darwin’ın doğal ayıklanma kuramına ait görüşlerini kısaca aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

Doğal ayıklanma kuramının *totolojiden* uzak hem teste edilebilir hem kesin evrensel doğru olmayacak şekilde bir formülasyonunun yapılabileceği kanaatindedir. Tüm evrim olayı sadece doğal ayıklanma ile açıklanamaz¹²².

Bir evrim yasası söz konusu mudur? Bu sorunun cevabını Popper’in açıklamaları ışığında görelim:

“Bizlerin, *evrim hipotezi* diye adlandırdığımız, biyolojik ve paleontolojik gözlemlerin- örneğin, farklı tür ve cinsler arasındaki bazı benzerliklere ilişkin- akraba formların ortak atadan geldikleri varsayımıyla yapılan bir açıklamadır. Bu hipotez evrensel bir yasa değildir, bazı evrensel doğa yasaları, örneğin kalıtım

¹²¹ A.g.m., s. 243-244.

¹²² A.g.m., s. 244.

yasaları, ayırım ve mutasyon açıklamaya girse bile. Aksine o, hususi (tekil veya özel) tarihsel bir ifadenin niteliğidir¹²³.

Popper *hipotez* teriminin birbirinden farklı anlamlarda kullanıldığını unutmamamızı ister. *Tüm doğa yasalarının, hipotezler olmasıyla tüm hipotezlerin yasalar olmadığına* dikkatimizi çeker. “Bilhassa tarihsel tezler, bir kural olarak, evrensel olmayıp, ancak tekil bir olay veya böylesi olaylar hakkında tekil ifadelerdir.”¹²⁴ “Bir evrim yasası olabilir mi?” sorusuna Popper cevabın “HAYIR” olması gerektiğine inandığını söyler.

“Evrimde ‘değişmeyen düzen’ yasası için araştırmanın- ister biyoloji isterse sosyoloji de olsun- bilimsel yöntem alanı içinde olası olarak yer almayacağını, bu konudaki nedenlerinin çok basit olduğunu belirtir. Çünkü “yeryüzündeki yaşamın veya insan toplumunun evriminin emsalsiz bir tarihsel süreç olduğu”¹²⁵

görüşüne sahiptir. Böylesi bir süreç, tüm yasa türlerine uygun olarak başlar: nedensellik, kimya, mekanik, kalıtım ve doğal ayıklanma vesaire. Bunun tasviri bir

¹²³ Popper, *H*, s. 298.

¹²⁴ A.g.m., s. 299.

¹²⁵ A.g.m., s. 299.

yasa olmayıp ancak *tekil, tarihsel* bir ifade olabilir. *Evrensel yasalar*, bazı farklılaşmayan düzen hakkında iddialar ileri sürer.¹²⁶

¹²⁶ A.g.m., s. 299.

3.7. ZİHİN - BEDEN İLİŞKİSİ

Zihin - beden ilişkisini anlayabilmek için, Popper'e göre, *nesnel bilginin mevcudiyetini ve insan aklının bağımsız üretimini kavramak gerekmektedir.*

Popper, *Dünya 1* ile fiziksel dünyayı, *Dünya 2* ile psikolojik dünyayı, *Dünya 3* ile insan aklının üretimleri-sanat eserleri ve sosyal kurumlar dâhil olmak üzere-dünyasını ifade etmek ister. Dünya 3 aynı zamanda soyut nesneleri, örneğin problemleri, kuramları ve argümanları - yanlış olanlar da dâhil olmak üzere- içerir¹²⁷. Dünya 3'ün insan dilinin evrimiyle başladığını düşünür.

Dünya 3 ve zihin- beden ilişkisiyle ilgili üç argüman ileri sürmektedir¹²⁸:

(1)Dünya 3 nesneleri soyuttur.

¹²⁷ Popper, *OU*, s. 115.

¹²⁸ Popper, *MB*, s. 265.

(2)Dünya 3 nesneleri Dünya 1 üzerine insan müdahalesiyle-,özellikle zihinsel bir süreç olan Dünya 2 tarafından kavranılması ve Dünya 2 ve Dünya 3'ün birbirini etkilemesiyle- bir etkiye sahiptir.

(3)Maddeci geleneğe rağmen hem Dünya 3 nesneleri hem Dünya 2 süreçleri gerçektir.

Radikal maddecilerin Dünya 3 içeriğini “zihnimizdeki düşünceler” hatta “sözel davranışa yönelik beyin temelli kabiliyetler” olarak yorumlamaya çalışırlar. Oysa Dünya 3 nesneleri ne zihnimizdeki düşünceler ne de beynimizin sözel yetenekleridirler. Çünkü “ ... Dünya 3 nesneleri ve özellikleri ve ilişkileri Dünya 2 nesnelere indirgenemez. Ne beyin hallerine ne de yatkınlıklarına indirgenemez... Dünya 3'ü, insan akıllarının üretimi görmemize rağmen.”¹²⁹

Bizden Dünya 2'ye ait *öznel düşünce süreci* ile Dünya 3'e ait düşüncelerin nesnel içeriklerini, yani düşüncelerin kendilerini ayrıştırmamız istenir¹³⁰ ki Dünya 3'ün bağımsız mevcudiyeti Dünya 2 ve Dünya 1 ile etkileşimde bulunabilmesi dolayısıyla bir gerçek olarak de-

¹²⁹ A.g.m., s. 269.

¹³⁰ Popper, *OU*, s. 119.

ğerlendirilir. İnsan kısmen doğanın parçasıdır. Dünya 3'ü yaratarak kendisini ve doğayı aşar¹³¹.

Darwinciler, Popper'e göre, zihni, yani, zihinsel hareketlilikler ve reaksiyonlar için zihinsel süreç ve yetileri, doğal ayıklanma yoluyla evrimleşmiş bir organa (muhtemelen beyinle ilişkili) kıyaslamış olmalılar. Bilinç ve zihinsel süreçler (şayet mümkünse) doğal ayıklanma yoluyla evrimin üretimi olarak açıklanmaya çalışılır¹³².

Zihin ve beyin ve beden arasındaki ilişkiler bakımından Popper dört(4) durum aktarır:¹³³

(1) Immaterializm: Fiziksel durumlara ilişkin Dünya 1 'in mevcudiyetini inkâr (Berkley ve Mach).

(2) Zihni durum ve olayların Dünya 2'sinin mevcudiyetini inkâr (Bazı materyalistler, fizikalistler ve felsefi davranışçılar).

(3) Zihin halleri ile beyin durumları arasında bir paralellik bulunduğunu iddia eden "Psikofiziksel paralelcilik"

(4) Zihin hallerinin fiziksel durumları etkileyebileceği iddiası (Descartes)

¹³¹ A.g.m., s. 130.

¹³² Popper, MB, s. 262.

¹³³ Popper, OU, s. 155.

Popper'in söyledikleri üç tez altında toplanabilir¹³⁴ :

- (1) Dünya 3 insan aklının doğal bir üretimidir.
- (2) Dünya 3 büyük ölçüde bağımsızdır.
- (3) Nesnel bilgi kendimizle üçüncü dünya arasındaki *etkileşim* vasıtasıyla gerçekleşir.

Popper kendi konumunun; beyin-zihin paralellığının belli bir dereceye kadar sınırlı olduğu ve tam bir *psikofiziksel* paralelciliğin yanlış olduğunu, bu nedenle *psikofiziksel bir etkileşimcilik* önerir.

Popper'in *kendi, kişi* konusuna beden -zihin ilişkisi bağlamında değinmekte yarar bulmaktayım. Toplum ve onu oluşturan birey; açıkçası hisleri, arzuları, korkuları, rüyaları ile birlikte ancak kişinin kendisi tarafından bilinir. Birçok felsefeci *kişiliği* inkâr etti. Popper kendi kişiliğinin varlığından ilk kuşkulanan felsefeci olarak David Hume gösterir. Hume'un empirisizmi; Hume, insan olarak bileceğimizin ancak duyum izlenimlerimiz ve duyu izlenimlerinden elde edilen "düşünceler" olduğu doktrinine götürdü. Buna dayanarak Hume, *kişi* hakkında bir düşünce gibi herhangi bir şeye sahip olmayacağımızı ileri sürdü. Buradan *kişi* olarak bir şeyin

¹³⁴ Keuth, a.g.e. , s. 296.

olamayacağı sonucuna vardı. Ona göre, kişi; deneyimlerin toplamından başka bir şey değildir¹³⁵.

Kişiliklerimiz, Popper açısından 3 Dünyada demir almıştır, özellikle Dünya 3’de. Bizler, kişiler olarak doğmayız fakat kişiler olmayı öğreniriz. Bu öğrenme süreci Dünya 1, Dünya 2 ve Dünya 3’ü öğrenmemizi kapsar¹³⁶. *Kendi bilgimizi nasıl elde ederiz?* Popper, bu soruya “kişiler olmamız ve kişilikler hakkında kuramlar geliştirerek” önerisiyle cevaplar ve *kişi bilincinin diğer şahıslar aracılığıyla gelişmeye başlayacağını düşünür*¹³⁷.

*Kişi*yi deneyim öncesi varsaymasından dolayı yanlış olan “Saf kişilik/Pure self” kuramını; Kant’ın “deneyim öncesi” veya “deneyimden bağımsız” gibi hususları önermesi nedeniyle Popper uyuşmayacağını belirtir. Bunun yerine Popper, bir *kişi olmayı kısmen doğuştan yatkınlıklarda kısmen deneyimin sonuçlarında*, bilhassa sosyal deneyimlerde görmeyi önerir. Sosyal çevreden uzak yetişen bir çocuğun tam bir *kişilik bilinci* elde etmede başarısız olacağına dikkat çeker¹³⁸.

¹³⁵ Popper, S, s. 276-277.

¹³⁶ A.g.m., s. 278.

¹³⁷ A.g.m., s. 279.

¹³⁸ A.g.m., s. 280.

4. BÖLÜM

POPPER'IN METAFİZİKLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde, 3. Bölümde ele alınan ve sunulan Popper'in metafizikle ilgili görülen konulara yaklaşım ve argümanlarını olumlu ve olumsuz yönleriyle değerlendirmeye açacağım. Bunun Popper'in bilim anlayışının sağlıklı değerlendirilmesi için kaçınılmaz olduğu düşüncesindeyim.

4.1. POPPER'İN METAFİZİKLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

*“Bilgiye ve çürütülemez doğrulara
sahip olma değil, vazgeçmeden, bütünüyle
eleştirel doğrunun araştırılması, bilim
adamını bilim adamı yapar”¹³⁹*

Popper

Popper yazılarında pozitivistimin dört(4) yöneline eleştiriler yönelmiştir. Bunlar sırasıyla;

- (1) Doğrulanabilirlik,
- (2) Deneycilik
- (3) Metafizik karşıtlığı ve
- (4) Karşıgerçekçiliktir.

¹³⁹ Popper (2003), a.g.e., s. 316.

Popper, bunların ilk ikisinde önemli değişiklikler yaparak çeki düzen vermiş, son ikisini de toptan ret etmiştir.¹⁴⁰ Deneysel bilimlerde tam ve kesin bir doğrulanmanın olmadığı gösterilebilmekle birlikte, bu bilimde hiçbir doğrulama işleminin olmadığı anlamına gelmemektedir¹⁴¹.

Bilgi kuramı veya bilimsel keşfin mantığı, Popper'e göre *bilimsel yöntem* kuramı ile özdeşdir. Bilgi kuramı bir yandan bilimsel ifadeler arasındaki mantıki ilişkileri çözümlerken diğer yandan yöntem seçimi ile ilgilidir.¹⁴²

Tecrübi olarak doğrulanamayan tüm metafiziksel ifadeler, Popper açısından, tecrübeden bağımsız olarak değerlendirilmesi anlamında *önseldirler*. Popper 'in *yanlışlanabilirlik* ölçütünün yararlılığı olgucunun anlamlılık ölçütüne göre daha açık ve savunulabilir gözükmektedir. Çünkü kuramca dile getirilen bir genellenmenin bütün örneklerini gözlemleyebilmek genelde mümkün olmaz¹⁴³. Ancak Quine analitik ve sentetik ifadelerin kesin bir şekilde birbirinden ayırmanın imkânsız olduğunu savunur. Quine göre *deneyciliğin iki asılsız doğması* söz konusudur:

¹⁴⁰ Gorton, *a.g.e.*, s. 23.

¹⁴¹ Ural (2006), *Pozitivist Felsefe*, s. 44.

¹⁴² Keuth, *a.g.e.*, s. 66.

¹⁴³ Ural (2000), "Sunuş", *Tarihsiciliğin Sefaleti* içinde, İstanbul: İnsan Yay., s.14.

(1) *Analitik önermeler ile sentetik önermeler arasında fark görmek.*

(2) *İndirgemecilik: Her anlamlı önermenin doğrudan tecrübeye gönderme yapan bazı mantıksal inşa terimlerine eşit olduğuna inanma.*

Bu iki iddia yıkıldığında, *spekülatif metafizik ile doğa bilimi arasındaki sınırın bulanıklaşacağını* dile getirir¹⁴⁴.

Bir metafizik karşıtı, Popper'e göre, anlamsız yargıda bulunacağı gibi, bir metafizikçi de anlamlı bir yargıda bulunabilir¹⁴⁵.

Popper açısından **cesur fikirlerin insanları**; aynı zamanda **kendi fikirlerini ciddi eleştirenlerdir**. Cesur tahminlerde bulunurlar. Kendi cesur kuramlarını cesurca çürütmeye tabi tutarlar. Popper' in bilim ile bilim olmayan arasını ayıran yalın mantıki tablosu budur: Cesur düşünceler; yeni, *cesaretlendirici hipotez veya tahminlerdir*.

Kısacası, çürütmeye yönelik cesur çabalar, yoğun eleştirel tartışmalar ve cesur tecrübî/deneysel sınamalar söz konusudur. *Bir tahmin ne zaman cesurdur veya cesaretlendirici değildir?* Kuram veya tahmin, Popper' in yaklaşımınca, **yanlış olma riskini taşıyabiliyorsa cesur-**

¹⁴⁴ Keuth, a.g.e. , s. 79.

¹⁴⁵ Ural (2000), s. 16.

*dur*¹⁴⁶ O, Aristarchus ve Kopernekus, Kepler, Newton ve Einstein kuramlarını bu hususa örnek olarak verir. Popper zaten “ **bir kuramın bilimsel özelliğini belirleyen şeyin, kuramın doğruluğu olmadığını**” ifade ederek konuyu açıklığa kavuşturur¹⁴⁷.

Önerisi, test edilme, çürütülme ve gerçeklikle çatışma riskini üstlenen *cesur bilimsel tahminlerin; tecrübi/deneysel bilimi* bilimsel olmayandan ve özellikle bilim öncesi mitlerden ve *metafizikten* ayırabileceği düşüncesidir¹⁴⁸. Düşünürün bu teklifi, felsefesinin merkezinde önemli role sahiptir. Popper “ *Metafizik ile bilim arasındaki ayrımın kesin olmadığını, dünyanın metafiziksel düşüncesinin yarının test edilebilir bilimsel bir kuramı olabileceğine ve bunun sıklıkla vuku bulduğuna*” dikkat çeker¹⁴⁹. Atomcu anlayış bunun en iyi örneğini teşkil eder.

“Bizim Batı bilimi, - ve başka değil - portakallara ilişkin gözlemlerin toplanması ile değil, fakat dünyaya ait cesur kuramlarla başladı ”, der ve tüm bilimin gözlemlerle başladığı ve kurama uzandığı anlayışının Bacon’cu bir mit olduğuna dikkat çeker¹⁵⁰. Anaximander gözlemle değil, *akıl yürüterek*, Thales’ in kuramını eleş-

¹⁴⁶ Popper, PD, s. 119.

¹⁴⁷ A.g.m., s. 121.

¹⁴⁸ A.g.m., s. 122.

¹⁴⁹ A.g.m., s. 123.

¹⁵⁰ Popper, CC, s. 227.

tirerek kendi kuramına varır¹⁵¹. Hatta onun kuramının Aristarchus, Kopernikus, Kepler ve Galileo'nun kuramlarının yolunu aydınlattığını, bununla birlikte yanlış olduğunu. **Yanlış bir kuramın bile doğru bir kuram gibi başarısının olabileceğini ve nice yanlış kuramların** - kozmoloji, değişim problemi ve kuramları bağlamında örnekler vererek- **doğruyu araştırmamıza yardımcı olduğunu düşünür:**

“Bir yanlış kuram; doğru bir kuram gibi büyük bir başarı gösterebilir. Ve pek çok yanlış kuram; doğruluk hakkındaki araştırmamıza, hala kabul görmüş daha az ilginç kuramlardan daha fazla yardımcı olabilir. Çünkü yanlış kuramlar, pek çok yoldan yardımcı olabilir; örneğin az veya çok köklü değişimler önerebilir ve eleştiriyi teşvik edebilirler”¹⁵².

Metafiziksel ifadeler *deneysel* olarak çürütülemez. Bu durum, “Bu tür ifadelerin herhangi bir eleştiriden muaf oldukları anlamına gelir mi?” Örnek olarak “ Tanrı her şeye güç getirendir” dini ifadesi dikkate alındığında, belli bir anlamının bulunduğu görülür. Fakat Wittgenstein’ ın ilk dönemine göre, o ifadenin doğrulanabilirlik ölçütü, tecrübî doğrulanamazlığından dolayı

¹⁵¹ A.g.m., s. 228.

¹⁵² A.g.m., s. 231.

anlamsızdır. Popper'in *yanlışlanabilirlik* ölçütü, o ifadenin **anlamsızlığı hakkında olumsuz bir şey imâ etmez**. Yanlışlanamadığı için o ifadeyi *bilimsel olmayan* olarak sınıflar¹⁵³.

Bazıları bazı bilimsel ifadeleri, örneğin varoluşsal ve olasılık ifadelerini dışta bıraktığı için çok *dar*, bazıları açıkça *metafiziksel ifadeleri* dışarıda bırakmadığı için çok *geniş* olduğunu ileri sürmüşlerdir. Duhem-Quine tezine dayanarak kuramların doğrudan çürütülemeyeceğini ve sınıflandırılmayacağı savunulmuştur. Bu konuda en ağır eleştiri Thomas Kuhn'dan gelir, *normal bilim döneminde* yanlışlama olamayacağını, hatta bilimsel devrimlerde bile kuramlar deneyle çürütülmeyip ancak başka kuramların yerini alacağına dikkat çeker¹⁵⁴.

Grower Maxwell'e göre, çoğu bilimsel kuramlar yanlışlanamazlar. Çünkü sınır belirleme ölçütü ancak *bilimsel olarak yanlışlanabilecek ifadeleri* sınıfladığından çok dar ve reddedilmelidir. Hem *evrensel* hem *varoluşsal niceleyiciler* yanlışlanamazlar. Buna "Tüm insanlar ölümlüdür" örneğini verir. Karşı örneği olamaz fakat "Tüm insanlar ölümlüdür" doğrulanabilir. Bu ifade, metafiziktir diye *yanlışlamacılık* taraftarları karşı çıkabilirler. Maxwell yanlışlanabilirliğin önemli olmakla birlikte, genelde erişilemez, düzenleyici bir fikir, fakat bilimsel

¹⁵³ Keuth, a.g.e. , s. 40-41.

¹⁵⁴ A.g.e. , s. 42.

olanla olmayanı kesin olarak birbirinden ayırabilecek bir temel sağlayamayacağı görüşündedir¹⁵⁵.

Tekil ve olasılık ifadeleri deneysel olarak test edilebilir fakat kesin sonuçları olmaz. Kesin doğrulama veya yanlışlama ile sonuçlanmaz sadece geçici kabul veya ret söz konusudur¹⁵⁶.

Bilimsel kuramları; bizler tarafından dünyanın yakalanması için insan icatları, tasarımılanan *ağlar* olarak Popper değerlendirir. Şairlerin, teknisyenlerin icatlarından farklı olduğunu, kuramların sadece araçlar olmadığını, doğru olmayanları sınama yoluyla doğruyu amaçlarız: Ancak kuramlar asla bu amaç için mükemmel vasıtalar değildir¹⁵⁷.

Metafiziksel belirlenimciliğin leh ve aleyhindeki argümanlar; dünyada belirlenmemiş bir olayın mevcudiyetini çürütmenin imkânsızlığından dolayı Popper tarafından kesin görülmez¹⁵⁸. Hem metafiziksel belirlenimciliğin hem metafiziksel belirlenemezciğin çürütülemez olduğu kanaatindedir. Metafiziksel belirlenimciliğin ya dini nedenlere ya da bilimsel belirlenimciliğe *iman üzere* dayandığı görüşündedir. Popper bilimsel belirlenimciliğin lehindeki argümanları eleştirmekle

¹⁵⁵ A.g.e. , s. 44-45.

¹⁵⁶ A.g.e. , s. 48.

¹⁵⁷ Popper, *OU*, s. 42.

¹⁵⁸ A.g.e., s. 88.

dolaylı olarak metafiziksel belirlenimciliği de yıktığı düşüncesindedir¹⁵⁹.

Einstein Popper' in bilimci belirlenimciliğe karşı argümanlarını ilginç bulmuş ve soruna kendisinin düşünmediği bir açıdan yaklaştığını hissetmiş fakat geçerli olmasına rağmen kendi metafiziksel belirlenimciliğini sarsmayacağını düşünmüştür¹⁶⁰. Belirlenemezcilik lehine en güçlü argümanı düşünürümüzün açıkladığı gibi gerçekten bilimin kendisi sağlamaktadır. Fiziksel *propensity*/eğilim yorumu buna bir örnek.

Popper kuvantum kuramının deneysel olarak başarılı fakat yorumunun çelişkili olmasından dolayı kendi *eğilim* görüşünü aşağıdaki şekilde açıklar:¹⁶¹

(1)Olasılık kuramının yorumu, kuvantum kuramının yorumuna esastır.

(2)İstatistikî yorum doğru fakat açık değildir.

(3)Bu nedenle fizikteki olasılık yorumu; *nesnel*, tamamen istatistik yorum ile bizim tam olmayan bilgimizi ifade eden *öznel* yorumu arasında tereddüt doğurur.

(4)Kopenhagcı yorumda, gözlemci fiziğe dâhil edilir.

¹⁵⁹ A.g.e., s. 89.

¹⁶⁰ A.g.e., s. 90.

¹⁶¹ Keuth, a.g.e., s. 180-181.

(5) Bu sorunları çözmek için Popper olasılığın tamamen nesnel propensity/eğilim yorumunu önerir.

(6) Propensityler; güç ve güç alanlarının metafiziksel olması anlamında metafiziktirler.

(7) Bu propensity düşüncesi fiziksel araştırma için tutarlı bir program sağladığı sürece “metafizikseldir”.

Kısacası *eğilimler* klasik fiziğin güçlerinden tamamen farklı, fiziksel olasılıklar olarak Popper’ in nitelediği güçlerdir. Bunlar nesnede içerilmeyip, durumda içerilen tekil olasılıklardır¹⁶².

Popper propensity/eğilim yorumunu kuvantum kuramına uygulayarak ve bu yorumla fiziğin yeni bir metafiziğinin inşa edilebileceğini gösterir ve 1988 verdiği bir konferansta bizlerin bir propensityler dünyasında yaşadığımız tezini işler.¹⁶³

Popper’ in bu kuramına eleştiriler yöneltmiştir¹⁶⁴:

(1) Popper yorumunun mantıksal ve matematiksel hususiyetine fazla vurgunun olması.

¹⁶² a.g.e. , s. 187-188.

¹⁶³ Stefano Gattei (2009), *Karl Popper’s Philosophy of Science*, Routledge, UK., s. 50.

¹⁶⁴ John H. Sceski (2007), *Popper, Objectivity, The Growth of Knowledge*, London:Continuum, s. 101.

(2) Bir fiziksel kuram gibi işlem görmesi

Popper'e göre " Bir insanlık tarihi yoktur, sadece insan yaşamının tüm olası alanları ile ilgili sınırlı sayıda tarih söz konusudur. Bunlardan birisi de *politik gücün* tarihidir... güç politikasının tarihi, ulusal ve uluslararası suçların ve kitlesel katliamların tarihinden başka bir şey değildir. Okulda bu tarih öğretilir ve en büyük canilerden bazıları da kahraman ilan edilir."¹⁶⁵

Popper ruh-beden sorununu çözmeye çalışmayı, problemi birbiriyle etkileşim içinde bulunan üç dünya ile farklı bir şekilde ele alır¹⁶⁶.

Bazı araştırmacılar Popper'in evrimci bilgi kuramı ile yeni-Darwinci evrim kuramı arasındaki benzerlikleri araştırmaya yöneltmiştir. Çünkü Popper yeni- Darwinci evrimin mantığının, fiili varlıklarda varlık bulan *yanlışlama mantığı* olarak görür.

Bilindiği gibi yeni- Darwinciliğin mantığı aşağıdaki şekilde özetlenebilir¹⁶⁷:

(1) Varyasyon.

(2)+Kalıtım.

(3)+ Yaşam mücadelesi.

(4)+Doğal ayıklanma.

¹⁶⁵ Karl Popper (2001), a.g.e., s. 151.

¹⁶⁶ A.g.e., s. 90.

¹⁶⁷ Sceski, a.g.e., s. 104.

(5)+ Yeni türler veya yok olma.

Şimdi evrim mantığı ile eleştirel akılcılık arasında görülen bazı benzeşimlere bakılabilir¹⁶⁸:

(1)yeni-Darwinci kuramda, *garanti* yoktur. Bir canlının çevreye uyumu ideal bir uygunluk arz etmez. Popper'in yaklaşımında bir tahminin doğruluğunun da *garantisi* yoktur. Tahminler eleştiriye karşı durmakla, canlılarda çevre şartlarına karşı doğal ayıklanma ile yaşayabilirler. Şu anki mevcudiyetleri, geleceklerinin garantisi anlamına gelmez.

(2)Canlı çevreden varlığına gelecek tehlikeyi yaşam mekanizması bilgisine dâhil ederek yaşamını sürdürür. Popper'e göre de insan bilgisinin gelişimi deneyin seçiciliği altında gelişir.

(3)Evrimci biyoloji bile, araştırmalara göre tecrübi olmayan iddiaları kendisine dâhil etmektedir. Popper'in fiziksel kuram için tecrübi olmayan iddiaların önemli sonuçları olduğuna daha önceden değinilmişti.

(4)Evrim yasa olmaktan öte *tarihi bir süreç* ve *hipotez*dir. Bilginin gelişimi de tarihi bir süreçtir.

¹⁶⁸ A.g.e., s. 105-106.

Evrım tartışmalarında birbirinden ayrıştırılması gereken iki husus bulunmaktadır:¹⁶⁹

(1)Evrım zaman içinde doğal bir süreç ve oluşumdur.

(2)Evrım kuramı ise, bu oluşumun nedenlerini açıklamaya yönelik bir kuram

Evrım kuramının yetersizliğine yönelik eleştirilerin en önemlileri şunlardır:¹⁷⁰

(1)Kuramın canlıların başlangıç aşamasında *nasıl ortaya çıktığına* açıklama getirmemiş olması.

(2)Canlı dünyanın bir *varolma* savaşı olarak algılanması.

(3)Doğal ayıklanma ilkesinin amipten insana uzanan tüm aşamalarda *ereksel* bir eğilimin sergileniyor olması.

(4)Kuram, Popper'e göre, olgusal yoklanabilirlik, yanlışlanabilirliğe imkân tanımadığından bilimsel değildir.

Doğal ayıklanma tezi cevaplanması güç sorularla bizi baş başa bırakmaktadır: Doğal ayıklanma bugün de yürürlükte olduğuna göre, *yeni türler ortaya çıkmakta*

¹⁶⁹ Cemal Yıldırım (2000), *Çağdaş Felsefe Sözlüğü*, Ankara, Bilgi Yay., s. 78.

¹⁷⁰ Yıldırım, a.g.e., s. 80.

mıdır? Bu doğrudan gözlemlenecek bir olay olmadığından yeni bir türün oluşumu uzun bir süreçtir. Doğal ayıklanma ilkesi, Yıldırıma göre, tartışma götüren ve evrim sürecinin detaylarını açıklamada yeterli olduğu kolayca söylenemez¹⁷¹.

Bilim adamlarının bir kısmı da insanın hayvan dünyasının bir uzantısı olduğu düşüncesine sıcak bakmadığı biliniyor. Örneğin evrim kuramını Darwin'le paylaşan A. R. Wallece, insanın hiç değilse *beyin yapısı* bakımından ayrı tutulması gerektiğine inanıyordu. Evrim sürecinin bir ürünü olarak görülen insanın, onu diğer canlılardan ayıran bir takım belirgin özelliklerinin görmezlikten gelinemeyeceğine Yıldırım işaret eder¹⁷².

Evrimin esas tezinin; canlılar dünyasındaki türlerin sabit ve değişmez olmadığı hatırlanırsa, evrim kuramına yöneltilecek eleştirilerden, en azından evrim kuramının “olmuş-bitmiş”, tartışmaya kapalı bir dogma olmadığını, düzeltilmeye ve geliştirilmeye açık olduğu düşünülebilir¹⁷³.

Buradan itibaren Popper'i kendi konumunu pozitivizmin dışına taşıyan hususları kısaca irdelemek yerinde olacaktır¹⁷⁴:

¹⁷¹ Cemal Yıldırım (1998), *Evrım Kuramı ve Bağınazlık*, Ankara, Bilgi Yay., s.56-57.

¹⁷² A.g.e., s. 101-102.

¹⁷³ A.g.e., s. 56-57.

¹⁷⁴ Gorton, a.g.e., s. 26-32.

(1)Aracısız, gözlemden bağımsız, Popper'e göre, gözlem ifadelerinin imkânsızlığı. *Saf tecrübe* diye bir şey yoktur.

(2)Kuramlar, hipotezler, tahminler veya öngörülen doğa yasaları ne kadar tecrübî gözlemle desteklenirse desteklensin asla doğru olmaz. Bu nedenle doğrulamacılığı ret eder.

(3)Metafizik spekülasyon, Popper'e göre yanlışlanamazsa da *akli olarak eleştirilebilir*. Buradan kalkarak düşünür hür irade, belirlenemez-cilik, bilimsel gerçekçilik, Dünya 3'ün bağımsızlığı gibi konuları geliştirir. Ayrıca sınanamayan metafiziksel kuramların bir gün test edilebileceğini savunur.

(4)Popper gözlemlenmeyen kuramsal nesneler, yapılar ve güçleri, yararlı araçlar yerine, *potansiyel gerçekler* olduğunu kabul eder. Popper' in *zannî bilgi kuramı*, savunduğu bilimsel gerçekçiliği daha az sorunlu kılar. **Tüm bilgi zannî ve kuram bağlıdır.** Popper için kuramsal nesneler, güçler ve soyut kavramlar gerçekliğin adaydırlar. Popper gerçekçiliğinin sosyal araştırma ve sosyal ilim anlayışına yansımaları söz konusudur.

(5)Popper sosyal ilimcilerin doğa bilimlerini taklit etmesini kabullenmez ve "bilimcilik" diye niteler. Doğa bilimlerinin ve sosyal bilimle-

rin *yasa benzeri düzenlilikleri* araştırdığını iddia eder. Tüm bilimlerin aynı kalıbı izlediğini savunur:

P1 GK HE P2

Diğer bir ifade ile bilim; bir *problem* ile başlar, sonra geçici bir *çözüm* önerilir ve daha sonra kuramdaki hataları elemek için *test edilir*, eleme işlemini takiben yeni bir *problem(P2)* ortaya çıkar ve süreç yeniden başlar. Tüm bilim, Popper açısından *eleştirel problem çözme*yi içerir¹⁷⁵.

Bilim; Olgucu yaklaşımın iddiasının aksine dünyayı bize olduğu gibi yansıtan bir çalışma olmayıp, insan aklının doğayla etkileşiminin bir ürünüdür. Bu nedenle bilim hiçbir kuram veya görüşle sınırlı tutulamadığından, Olguculuğun ne kadar gerçekçi olduğu sorgulanmaya açıktır¹⁷⁶.

Bilim, Ural'ın işaret ettiği üzere, esasta gözlem ve deneyle iş yaparken, felsefe alanı dikkate alındığında *felsefe önermelerinin bilimin önermeleri* gibi doğrulanabilirliklerini beklemenin yersizliği açıkça ortaya çıkar¹⁷⁷.

Bilimsel yöntem yanlışlanabilirlikle özdeşleştirilebilir mi? Öndeyinin gerçekleşmemesi kuramı yanlışlar fakat İrzık kuramın; deneye ait başlangıç koşullarını dile

¹⁷⁵ A.g.e., s. 52.

¹⁷⁶ Yıldırım (1998), a.g.e., s. 23-27.

¹⁷⁷ Ural (2006), a.g.e., s. 14.

getiren gözlem önermeleri ve yardımcı hipotezler olmadan sınanamayacağı, bu sebeple kuram yanlışlamanın, hiç de kolay olmadığı düşüncesidir. Yanlışlananın “Kuram mı, yardımcı hipotezler mi yada temel önermeler mi? “olduğunu ifade etmeyen bir çözümün ne kadar çözüm olduğu da ayrı bir tartışma konusudur¹⁷⁸.

Popper açısından doğru *kuram* –bağımlı olduğu için doğruluğun bir ölçütü bulunmamaktadır. Desteklenecek ve pekiştirilecek önermeler, “iyi sebepler “yoksa yanlışlamanın da güçleşeceğidir. Bazı kuramların çürütülmeye karşı daha dirençli olması nedeniyle bilim tarihi gerçeğiyle uyuşmaması gerçeği mevcuttur¹⁷⁹.

Popper’in Viyana Çevresi eleştirisinin en önemli yönlerinden biri, Gillies’in yerinde tespiti ile, metafiziğin sadece anlamlı olmadığı aynı zamanda bilime olumlu yönde katkı yaptığı hususudur. Yani kuramlar, metafiziksel olarak başlayabilir ve daha sonra aşamalı olarak bilimsel hipotezler düzeyine dönüşür¹⁸⁰.

¹⁷⁸ Irzık (2001), a.g.m., s. 30.

¹⁷⁹ A.g.m., s. 32.

¹⁸⁰ Gillies, a.g.e., s. 189.

SONUÇ

Bilim felsefecisi Karl R. Popper *anlam çözümlemesi* yöntemine ve ciddi sorunlara *tanımlarla* çözüm bulma çabalarına esasta karşıdır. Popper' in en önemli katlısı bilim felsefesi alanında eleştirel akılcılığı geliştirmesindedir.

Bir ifadenin *bilimsellik özelliğinin ölçütü* ile *o ifadenin anlamlılık ölçütünü* Popper birbirinden ayırarak *yanlışlamayı* savunur. Popper bilim felsefesi anlayışında yeni bir *düşünceyi kavrama süreci* ile bu düşünceyi *mantiki olarak gözden geçirmenin sonuçları* ve *yöntemlerini* de birbirinden ayırır.

Bilim adamının işi kuram ileri sürmek ve onları test etmektir. Bilimsel bilginin mantığı, açıkça meşruiyet ve geçerlilik sorunlarıyla ilgilidir. Böylece bilim ve topluma yaklaşırken dogmatik ve göreceli tutumun dışında *kesinlik olmadan* bilimsel bilginin nasıl nesnel ve akli olunabileceğini göstermeye çalışır.

Popper mümkün veya doğru olarak 'doğrulanmış' sonuçların asla kabul edilemeyeceğine işaret eder. Bilimsel ifadelerin test edilebilirliğini sağlayacak ilke olarak *yanlışlanabilirliği* önerdi. Bunun, bilimi; bilim olmayandan ve sahte bilimden ayıracağını savundu. Yanlışlanabilirliğin bir anlam ölçütü olarak değil de bir sınırlandırma ölçütü olarak ortaya koyduğuna dikkat edilmelidir.

Onun yönetime ait kuramı deneysel olmayıp, deneysel olarak düşünülenin belirlenmesine yöneliktir ve tecrübî bilimi yanlışlanabilirlik ölçütü ve metodolojik ilkeleriyle tanımlar. Buradan düşünürün sınır belirleme ile tecrübî temeller sorunu arasında bir bağlantı gördüğü anlaşıyor.

Popper yazılarında hem "*bilimsel*" *belirlenimciliği* hem *metafizik belirlenimciliği* eleştirdi, insan aklının sadece *eleştiri yapabilme* bakımından sınırsız olduğunu seslendirdi ve bilimsel düşüncenin gelişiminde *metafiziksel araştırma programlarının* veya fizik tarihindeki *yorumların* oynadığı role dikkatleri çekti.

Popper, *ontolojik belirlenimciliği* ret edip yerine *metodolojik belirlenimciliği* önerdi. Bilhassa ilk çalışmalarında *ontolojik zorunluluk* veya *nedensellik* tartışmalarından uzak durduğu anlaşıyor. Belirlenimciliğin yıkılmasının yaygın ortak kanıya, ahlâka, bilim felsefesine, kozmolojiye ve doğruya olumlu kazanımları olacağı yönündeki Popper'in görüşüne katılmak mümkün.

Kendisini *belirlenemezci* görmekle birlikte yeterli olmadığı kanaatindedir. *İnsan hürriyeti* için daha fazlasına ihtiyaç olduğumuz düşüncesindedir: Dünya 1'in Dünya 2'ye doğru daha fazlasına, Dünya 2'nin bağımsız ve doğal olarak açık olan Dünya 3'e doğru daha fazlasına ihtiyaç duymamız Popper felsefesinin içsel tutarlılığını bozduğu sonucuna ulaştırmaz. Dünya 3 nesneleri, (fiziksel güçlerden) daha soyut fakat daha az gerçektir diyemeyiz.

Popper açısından her şeyi, bir açıklamaya (bir öze) indirgemek isteyen felsefi indirgemeciler ve indirgeme yönteminin tüm indirgemeleri başaracağını sananlar hatalıdır. Başarısızlıklarımız öğrenmemizi sağlamakla birlikte artık *nihai açıklama kuramlarını* bırakmamız gerekmektedir

Popper' in insanın kendi /kişi bilincinin, görünüşte indirgenemeyecek *bütünlüğüyle birlikte* oldukça karışıktır ve belki kısmen açıklanabilir iddiası tamamen doğru ve paylaşılabılır bir yaklaşımdır.

Sosyal bilimin, *kesin tahminlerde bulunamayacağı ve yasa benzeri düzenlemelerin toplumsal dünyada tamamen mevcut olmayacağına* dair Popper'in nedenleri sağlamdır.

Popper'in olasılığın eğilim yorumu, fiziksel güçler olan propensitylerin metafiziksel gerçeklikler olduğu düşüncesine dayalıdır.

Tarihe biz anlam veririz ve tarihi bir tasvir, her hangi bir bakış açısından bağımsız olması anlamında asla nesnel olamayacağı tezini ileri sürer.

Darwin'in doğal ayıklanma yoluyla evrim kuramını önemli görmesine rağmen pek çok açıdan yetersiz bularak eleştirmiş ve neredeyse *totoloji* olarak bakmıştır.

- (1) Popper belirlenemezcidir.
- (2) Popper gerçekçidir.
- (3) Popper eleştirel akılcıdır.

Popperci bağlamda *bilim* kısaca;

- (1) Tecrübî fakat tümevarımsal değil.
- (2) Test edilebilir, pekiştirilebilir fakat asla kesin değildir.
- (3) Metafiziği anlamsız varsaymayarak yanlışlanabilirlik ölçütü ile bilim *metafizik* değildir.

Araştırmalardan anlaşılacağı üzere *aklilik* Popper felsefesinde; T. Kuhn ve Wittgeinstein anlayışlarının aksine, *eleştirel diyalog* dışında hiçbir temel gerektirmemektedir. Çünkü o, bilginin bir hususiyeti, bir kuramın içeriği ve ya bir inanç değildir. *Metafiziksel gerçekçilik* de zorunlu işleyen bir hipotezdir. Bu nedenle bilimin *metafiziksel ögesini* inkâr etme gereği yersizdir. Çünkü bilim, hatta bilim öncesi araştırma bile zanlar veya önvarsayımlar olmaksızın başlayamaz.

Gerçekte metafiziğe güvenmeme metafizik kadar eskidir. Fakat Olguculuğun, metafiziği kendi yöntemleri ile kolay bir şekilde bütünüyle eleyemeyeceğinin de bu araştırmayla anlaşıldığı söylenebilir. Çünkü metafizik önermeler bir içsel mantığa sahipler ve dile getirdiği ifadeler, anlaşılabilir olması bakımından anlamlıdırlar. Metafiziğin ciddiye alınması gerekiyor. Mantıkçı olgular tarafından dışlanmak istenen *metafizik*, bilimdeki gelişmelerle tekrar bilimle buluşmak üzere de olması Popper'in tezini desteklemektedir.

Metafizik, Popper bağlamında, hem *anlamlı* hem bilimsel ilerleme için yararlı, gerekli olanı ifade etmektedir. Bilimsel ve metafiziksel sayılan arasındaki ilişkinin de aynen bilim tarihinde olduğu gibi, bugün de birbirini karşılıklı etkileyerek ve şekillendirerek süreceği düşüncesindeyim.

KAYNAKÇA

Ajdukiewicz, Kazimierz(1973), *Problems and Theories of Philosophy*, Tr.: H.Skolimowsk&A. Quinton, London: Cambridge Univ. Press.

Aslan, Hasan(2004), "Berlin Çevresi", *Felsefe Ansiklopedisi C 2*,(ed. A. Cevizci),İstanbul, Etik Yay. , s. 333-336.

Aslan, Hasan(2004), "Bilimcilik", *Felsefe Ansiklopedisi C 2*,(ed. A. Cevizci),İstanbul, Etik Yay. , s.515-516.

Aslan, Hasan(2004), "Doğrulanabilirlik İlkesi", *Felsefe Ansiklopedisi C 2*,(ed. A. Cevizci),İstanbul, Etik Yay. , s. 657- 666.

Batens, Diderik(2000), "The Role of Logic in Philosophy of Science", *A Companion*

to the Philosophy of Science içinde, ed.by W. H. Newton-Smith, , Oxford:Blackwell, s. 47-57.

Gattei, Stefano(2009), *Karl Popper's Philosophy of Science*, Routledge,UK.

Gillies, Donald(1993), *Philosophy of Science in the Twentieth Century*, Oxford:Blackwell.

Gorton, William A.(2006), *Karl Popper and the Social Sciences* , New York:State University.

Irzık, Gürol(2008), "Critical Rationalism", *The Routledge Companion to the Philosophy of Science* içinde, ed.by S. Psillos and M.Curd,London: Routledge, s.58-66.

Irzık, Gürol(2001), "Yanlışlamacı Bilim Felsefesi:Genel Bir Değerlendirme", *Felsefe Tartışmaları*, 28. Kitap, s. 19- 35.

Keuth, Herbert (2005), *The Philosophy of Karl Popper*, Cambridge University Press,UK.

Miller, David(1985)(ed.), *Popper Selections*, Princeton: Princeton University Press.

Popper, Karl R. (1970)," Realism " *Popper Selections* içinde, s. 220-226.

Popper, Karl R, (1974) , “ Problem of Demarcation ” in *Popper Selections* içinde, s.118-130.

Popper, Karl R,(1965),“ Indeterminism and Human Freedom ” *Popper Selections* içinde, s. 247-264.

Popper, Karl R. (1936), “Historicism” *Popper Selections* içinde, s. 289-303.

Popper, Karl R. (1958b), “Cosmology and Change” *Popper Selections* içinde, s.226-238.

Popper, Karl R. (1977), “ Natural Selection and Its Scientific Status ” *Popper Selections* içinde, s.239-246.

Popper, Karl R. (1977),“The Self ” *Popper Selections* içinde, s.276-286.

Popper, Karl R. (2001), *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*,(Çev. İ.Aka), İstanbul: YKY.

Popper, Karl R. (2001), *Hayat Problem Çözmektir*(Çev. A. Nalbant), İstanbul:YKY

Popper, Karl R. , (1934a) , “Scientific Method ” in *Popper Selections* içinde,s.133-142.

Popper, Karl R.(2000), *Tarihselciliğin Sefaleti*, İstanbul, İnsan Yay.

Popper, Karl R., (1977), “ The Mind-Body Problem” in *Popper Selections* içinde, s. 265-275.

Popper, Karl R. (1934b), “Falsification versus Conventionalism ” *Popper Selections* içinde,143-151.

Popper, Karl R. (1982),*The Open Universe*,Totowa: Rowman& Littlefield.

Popper, Karl R. (2003), *Bilimsel Araştırmanın Mantığı* ,(Çev. İ.Aka ve İ. Turan), Ankara: YKY.

Popper, Karl R.,(1958a),“Metaphysics and Criticizability” *Popper Selections* içinde,s.209-219.

Ray, Christopher (2000), “Logical Positivism”, *A Companion to the Philosophy of Science* içinde, ed.by W. H. Newton-Smith, Oxford:Blackwell, s. 243-251.

Salmon, Wesley C. (2000), “Logical Empiricism”, *A Companion to the Philosophy of Science* içinde, ed.by W. H. Newton-Smith, Oxford:Blackwell, s. 233-242.

Seager, William(2000), “Metaphysics, Role in Science” *A Companion to the Philosophy of Science* içinde, ed. by W. H. Newton-Smith, Oxford:Blackwell,s.283-292.

Sceski, John.H. (2007), *Popper, Objectivity, The Growth of Knowledge*, London:Continuum.

Ural, Şafak (2000), “Sunuş”, *Tarihsiciliğin Sefaleti* içinde, İstanbul: İnsan Yay. , s. 11-19.

Ural, Şafak(2006), *Pozitivist Felsefe*, İstanbul, Say Yay.

Watkins, John(2000), “Popper”, *A Companion to the Philosophy of Science* içinde, ed. by W. H. Newton-Smith, Oxford:Blackwell, 343-348.

Weigner, Julius R. (1960), *An Examination of Logical Positivism*, New Jersey:Littlefield, Adams& CO.

Wittgeinstein, Ludwig (2002)*Tractatus*, (Çev. O. Aruoba), İstanbul, YKY.

Wittgeinstein, Ludwig(2000)*Felsefi Soruşturmalar*, (Çev: D. Kanıt), İstanbul,Küyerel Yayınları.

Wolters, Gereon(2000), “Mach”, *A Companion to the Philosophy of Science* içinde,ed. by W. H. Newton-Smith, Oxford:Blackwell, s. 252-256.

Yıldırım, Cemal(1998), *Evrin Kuramı ve Bağnazlık*, Ankara, Bilgi Yayınevi.

Yıldırım, Cemal(2000), *Çağdaş Felsefe Sözlüğü*, Ankara, Bilgi Yayınevi.

AD, KONU, ESER VE KAVRAM DİZİNİ

A World of Propensities, 29

Açık Toplum ve Düşmanları, 19, 28, 63

Adler, 25

Ajdukiewicz, K, 125

analitik, 43, 48, 65, 104

anlam, 49, 51, 52, 53, 54, 72, 119, 120, 122

anlam çözümlemesi, 72, 119

Aristotle, 34

Aslan, H. 38, 39, 44, 47, 49, 125

astroloji, 60

Ayer, 19, 42

belirlenemezcilik, 20, 57, 78, 79, 116

belirlenimcilik, 57, 65, 73, 74, 75, 77

Bergson, 69

Berkeley, 61, 63, 68

Berlin, 11, 19, 31, 38, 41, 43, 44, 46, 48, 54, 60, 125

Berlin Çevresi, 11, 31, 38, 41, 44, 48, 54, 60, 125

bilgi, 15, 22, 26, 34, 38, 42, 43, 45, 59, 61, 98, 112, 116

bilgi kuramı, 15, 34, 43, 45, 61, 112, 116

Bilgi ve Betimleme, 38

bilginin mantığı, 22, 119

bilginin meşruiyeti, 22

bilim, 5, 7, 15, 16, 17, 21, 22, 23, 24, 25, 28, 35, 37, 38, 39,
41, 46, 57, 59, 60, 61, 81, 82, 88, 101, 103, 105, 106, 108,
117, 118, 119, 120, 122, 123

bilim adamı, 22, 38, 39, 41, 103

bilim felsefesi, 5, 7, 15, 16, 17, 37, 46, 57, 119, 120

bilimsel kuramlar, 25, 59, 66, 67, 80, 88, 108

bilimsel yöntem, 39, 78, 86, 93, 104

Bohr, 20

Canterbury Üniversitesi, 19

Conjectures and Refutations, 28

çürütülebilirlik, 66, 67

çürütülemez, 64, 65, 66, 68, 80, 103, 107, 109

Daha İyi Bir Dünya Arayışı, 15, 29, 127

Descartes, 26, 97

dil, 50

dini belirlenimcilik, 72

doğal ayıklanma, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 97, 113, 122

Duhem, 23, 108

Dünya 1, 95, 96, 97, 99, 121

Dünya 2, 95, 96, 97, 99, 121

Dünya 3, 95, 96, 98, 99, 116, 121

Einstein, 20, 24, 25, 39, 73, 80, 83, 106, 110

eleştirel akılçılık, 7, 26, 69, 113

Empirik Felsefe Topluluğu, 44

evrim, 57, 60, 88, 90, 92, 93, 112, 113, 115, 122

Experience and Prediction, 45

Feigl, 45

felsefi belirlenemezlik, 79

- felsefi davranışçılar*, 97
fizikalistler, 97
Frege, 40, 41
Freud, 25, 60
gerçekçilik, 45, 57, 80, 81, 83, 116, 122
görelilik kuramı, 24, 39
Harvard, 20
Hayat Problem Çözmektir, 29, 84, 127
Hayek, 19
Hegel, 60
Heisenberg, 76
Immaterializm, 97
İrzik, G. 25, 26, 70, 117, 118, 126
idealizm, 81, 82
indirgemecilik, 72
insanlık tarihi, 60, 86, 112
kendi, 15, 16, 22, 23, 24, 26, 39, 60, 64, 72, 81, 84, 98, 105, 107, 110, 115, 121, 123
Kepler, 24, 73, 77, 106, 107
kişi, 35, 98, 99, 121
klasik fizik, 20
Knowledge and Body-Mind Problem, 29
Kopernikus, 60, 107
kuramsal nesneler, 116
Lenin, 60
London School of Economics, 19
Londra, 19, 20
mantıkçı olguculuk, 43
materyalistler, 97
metafizik, 7, 16, 25, 31, 33, 34, 35, 40, 47, 48, 51, 55, 60, 62, 67, 105, 120, 122, 123

- metafiziksel araştırma programı*, 89
metafiziksel belirlenimcilik, 74, 79
Mozart, 64
Nagel, 42
Newton, 21, 24, 28, 35, 38, 39, 43, 46, 59, 73, 77, 78, 106,
126, 128, 129
Objective Knowledge, 29
olasılık, 44, 78, 108, 109, 110
Paley, 91
Patterns of Discovery, 48
Perugino, 64
Platon, 26, 60
Poincaré, 23
Popper Selections, 8, 13, 14, 77, 80, 85, 126, 127, 128
Pozitif Bilimler Topluluğu, 44
propensity/eğilim, 110, 111
psikofiziksel bir etkileşimcilik, 98
Quantum Theory and the Schism in Physics, 29
Quine, 42, 104, 108
Realism and the Aim of Science, 29
Robbins, 19
Ryle, 19
sahte bilim, 21, 25, 60, 62, 120
Schopenhaur, 63
Schrödinger, 19
seksüel seçme, 91
sentetik, 48, 65, 104, 105
sezgi, 69
sınıf mücadelesi, 85, 86
sınır koyma ölçütü, 21
Sokrat, 27

- spekülatif metafizik, 105
 Tanrı, 33, 52, 72, 73, 107
 Tarihsiciliğin Sefaleti, 19, 28, 63, 104, 129
 tarihsicilik, 57, 86
 teslis, 60
 The Myth of the Framework, 29
 The Open Universe, 14, 29, 72, 128
 The Self and its Brain, 29
 The World of Parmenides, 29
 Thirring, 71
 totoloji, 88, 89, 122
 Tractatus, 49, 50, 52, 53, 54, 129
 Unended Quest, 29
 Ural, Ş. 37, 38, 54, 104, 105, 117
 uzlaşımıcılık, 23
 Viyana, 11, 19, 31, 37, 38, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 48, 54, 60, 62, 118
 Viyana Çevresi, 37, 38, 40, 41, 43, 44, 45, 48, 54, 62, 118
 Woodger,, 19
 yanlış önermeler, 66
 yanlışlama, 24, 108, 109, 112
 yaşam biçimi, 53
 Yeni Zelanda, 19
 Yıldırım, C. 114, 115, 117, 129, 130
 yöntem, 104, 117
 Yüzyılın Dersi, 29